

<p>ہنہ کی ہے گریہی راسی مین آہ کانرہ (افغان) ہے کیونکہ نعرہ مارنے کے بعد آہ باقی رہتی۔</p>	<p>براشک افشر وندہ ز آہ سوختہ آہی باہ پویندہ (ارو) دیکھو آہ بر آہ افگندن۔</p>
<p>آہ بالاکشیدن (مصدر صلاحي) کتابہ (۹۳۸)</p>	<p>آہ باہ افگندن استعمال۔ بقول صاحب آصفی۔ پیای آہ کروں چنانکہ ظہوری گوید</p>
<p>باشد از بلند شدن آہ چنانکہ صاحب گوید میزنی آتش بعالم حرف روی او گویند آہ بالا</p>	<p>از روش جلوہ آہ بر آہ انگم پوز خلش غمزہ خون بچکیدن و ہم پوز (ارو) لگاتا آہ کرنا آہ پراہ</p>
<p>می کشد زان قامت رعنا مپرس پوز (ارو) آہ بلند ہونا کہ سکتے ہیں۔ امیر نے آہ اٹھنا کا ذکر فرمایا ہے دو دیکھو آہ آتشین</p>	<p>آہ باہ انداختن استعمال۔ بقول صاحب بحر عجم متعل بل افضل آہ زون و آرتہ ہم ذکر</p>
<p>آہ بالیدن (مصدر صلاحي) صاحب آصفی بذیل لفظ آہ ذکر این کردہ از معنی ساکت</p>	<p>این کردہ وندی کہ غیر متعلق ازین است آورد بر مصدر گذشتہ گذشت بہار از باقر کاشی سند</p>
<p>مؤلف گوید کہ بلند و بالا شدن آہ است (خرین اصفہانی) بیاد قامت او گرچہ</p>	<p>آورد (آہ اگر سوختگان آہ باہ اندازند پوز آورندت ز ہم چرخ و بچاہ اندازند پوز (ارو)</p>
<p>بالدخرین آہم پوز فرامش می کند شتا و رسم خود خالی ساہ (ارو) آہ بلند ہونا۔</p>	<p>دیکھو آہ باہ افگندن۔</p>
<p>آہ بر آمدن استعمال۔ صاحب آصفی بذیل لفظ آہ ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف</p>	<p>آہ باہ پویندن (مصدر صلاحي) صاحب معنی آہ باہ افگندن و انداختن است کہ گذشتہ</p>
<p>گوید کہ پیدا شدن و جاری شدن آہ باشد چنانکہ</p>	<p>چنانکہ ظہوری گوید (آہ چشم نم زدہ آہ کی</p>

<p>ظہوری گوید (۵) کار نفس از دعا برآمد و خوش</p>	<p>آوردہ کہ ازان ----- مؤلف گوید کہ آہ کردن باشد (ظہوری ۵)</p>
<p>آہ بعد دعا برآمد صاحب اصفی از صاحب سند</p>	<p>آہ بر آمدن فلک پیدا میشود پنجا</p>
<p>مؤلف گوید کہ آہ کردن باشد (ظہوری ۵)</p>	<p>ما بلند شدن و فلک رسیدن آہ باشد (۵)</p>
<p>آہ بر آمدن فلک پیدا میشود پنجا</p>	<p>کو تہ بود از دامن رعنائی آن سرو و گراہ جگر سوز</p>
<p>پیدا میشود پنجا</p>	<p>بافلک برآید (ارو) (۱) آہ نکلنا (۲) آہ بلند</p>
<p>پیدا میشود پنجا</p>	<p>ہوتا آسمان تک پنچنا۔ صفات آہ میں آہ</p>
<p>پیدا میشود پنجا</p>	<p>عرش چاہ۔ آہ عرش رس آہ فلک چاہ کا ذکر کہ گذشت (۵) ہر آہ کہ عاشق زول تنگ</p>
<p>پیدا میشود پنجا</p>	<p>نمبر ۳۳ و ۳۴ و ۳۵ (اردو چاہ ہوا ہے) (منظر)</p>
<p>پیدا میشود پنجا</p>	<p>آج آہ عرش چاہ سے یہ پایا ہے قرآن</p>
<p>پیدا میشود پنجا</p>	<p>گر گڑا کر تو دعائیں مانگ میں آمین کھون</p>
<p>پیدا میشود پنجا</p>	<p>(نصیر ۵) آہ فلک مت ڈراس آہ عرش</p>
<p>پیدا میشود پنجا</p>	<p>رس کے بوجہ سے ہاگنبد کہتہ نہیں گرتا گلس</p>
<p>پیدا میشود پنجا</p>	<p>کے بوجہ سے تسلیم (۵) انا امید میں ہوا</p>
<p>پیدا میشود پنجا</p>	<p>عرض مطلب ہے وہی نور و رکھ دیتے ہیں</p>
<p>پیدا میشود پنجا</p>	<p>کچھ آہ فلک چاہ سے ہم</p>

کتاب

و فی الوقت محو گرد این مرادف نقش بر آب قلم آہ سے آئینہ پر لکھنا کہ سکتے ہیں تشبیہات کشیدن است در بیدل سے (۵) زول نقش ہیم آہ میں (کک آہ) کا استعمال موجود ہے پھر جلوہ گر نیست ؛ بر این آئینہ آہی می نویسم ؛ نمبر ۲۸ - فارسیوں نے ہی آہ کو خامرے سے تشبیہ سخنور ہندی نژاد کہ فارسیان استاد زبانش تسلیم دی ہے و کچھ تشبیہات فارسی کا نمبر (۱۰) کردہ اندچہ مضمون نازکی آوردہ فرماید کہ بول آہ برخاستن | (مصدر اصطلاحی) کتابہ من کہ مثل آئینہ باشد نقش امید جلوہ گر نیست باشد از بلند شدن آہ - صاحب آصفی ذکر کیا زیرا کہ عکس در آئینہ ویر پا نباشد و با این وجه گوئی کردہ از معنی ساکت (ظہوری سے) میں ازین کہ بر آئینہ زول کتابت آہ می کہم کہ آہ ہم عجلیت تیغ نفس را دم تاثیر نبود آہ برخاست در غم محوی شود یعنی آہی کہ از دم می بر آید بہ کتابتی اثر شان گشت است ؛ و از سندی دیگر ۔۔۔ مانکہ زود محو گرد پس ہر گاہ صفحہ زول مخپین با آہ برخاستن ازول | ہم پیدا میشود۔ جلوہ گر شدن نفس امید بر عجبی نیست دارو (ظہوری ع) بان ل کہ بر خیزو آہی ازو (ارو) نقش بر آب ہوتا۔ بقول صاحب آصفیہ (۱) و (۲) آہ اٹھنا و کچھو آہ آمدن) بے ثبات - ناپائدار ہونا۔ دو جاہت سے (۵) آہ برداشتن | استعمال۔ متعدی مصدر ہے و جاہت یہ زیت نقش بر آب ہنکیا تقین گذشتہ معنی آہ کردن و کشیدن و بلند کردن تھا آئے نقش باطل کا ؛ (میر سے) مت کیجیو اعتبار آصفی بذیل لفظ آہ ذکر این کردہ از معنی ساکت اس کا ؛ ہے نقش بر آب زندگانی ؛ اسی کا متعنی (ظہوری سے) باہی کہ برداشت بی توشہ ؛ اس مصدر فارسی کا ترجمہ ہے۔ صغومہ ہوا پر لکھنا فرورسخت از منظرش گوشہ ؛ (ارو) آہ

بلند کرنا۔

ضائع کردن آه باشد مخفی مباد که لازم (برگردانیدن)

آه برومیدن

(مصدر اصطلاحی) (۱) کتاب

برگردیدن) است که بقول صاحب بحر معنی

باشد از پیداشدن آه و (۲) صاحب اصفی

خراب و ضائع شدن آمده (ظهوری) (۳)

کشیدن آه گوید و بقول ماخذش (بهار عم) آه

نفس گذاخت و گر آه برنگردانم پدینه این لقب

زبون (طالب آملی) (۴) چون بر دم زور زدن

جانگاہ بر نه گردانم پد واضح باد که در مصرع ثانی

دل آه آتشین پد شمال آرد باز گریبان بر آورم

برگردانیدن یعنی تبدیل حالت کردن است

مخفی مباد که برومیدن معنی روئیدن لازم است

صاحب بحر عم بر لازم این صراحت این

نه معنی رویدانیدن - اگر کلمه بر سازند گیریم و

معنی هم کند (ارو و) آه کو ضائع کرنا۔

رومیدن و متعدی این شعرند معنی اصفی و بها

آه بر نشان آمدن (مصدر اصطلاحی)

باشد (ارو و) (۱) آه کلنا (۲) آه کلنا - و کجیو اللغات

باشد از اثر کردن آه چنانکه ظهوری گوید

آه بر کشیدن استعمال - آه کردن باشد (۳)

قسم بعید فگن غمزه کمان شسته پد که آه

چنانکه ظهوری گوید (۴) از ناب گرم خونی

از روش تیر بر نشان آمدن (ارو و) آه کا اثر کرنا

اگر آه بر کشم پد جوش هزار لجه بهر قطره در کشم پد آه کا پراثر هونا۔

آه کجیو زانخ (۵) هجر ساقی مین بطای موی

آه بسیر عالم بالا رفتن (مصدر اصطلاحی)

جلگه باب پد جائے قلقل اسے صراحی آه کتابه باشد از بلند شدن آن چنانکه صاحب

گوید (۶) یک شب نیرود که دل از جای نیرود

آه بسیر عالم بالا نیرود (ارو و) آه بلند هونا

آه برگردانیدن (مصدر اصطلاحی)

آه بلند هونا

(۹۵۲)

(۹۵۱)

(۹۵۱)

(۹۵۲)

<p>آه لصدز باندرخواستن مصدر مطلقاً آه فلک برویدن مصدر مطلقاً کنایه</p>	<p>آه لصدز باندرخواستن مصدر مطلقاً آه فلک برویدن مصدر مطلقاً کنایه</p>
<p>کنایه باشد از آه گرم بر آمدن و مبالغه در بیان کثرت سوز آه است که در یک آه صدزبان آتش می بر آید چنانکه ظهوری گوید (س) آه فلک جانان و لیم در زبان داشت و هر آه لصدز باندرخواستن (ارو) ایک آه مین سوشعلی نکلتا - فرسا کا ذکر موحکاست -</p>	<p>کنایه باشد از آه گرم بر آمدن و مبالغه در بیان کثرت سوز آه است که در یک آه صدزبان آتش می بر آید چنانکه ظهوری گوید (س) آه فلک جانان و لیم در زبان داشت و هر آه لصدز باندرخواستن (ارو) ایک آه مین سوشعلی نکلتا - فرسا کا ذکر موحکاست -</p>

آه بنیاب | (اصطلاح) بقول برهان بابای اجد و نون و یای حلی و بای بیک نقطه تحتی بروزن ناخلف زاوه یعنی دهان دره باشد که آنرا خمیازه گویند و بوی تائب خوانند - صاحب جامع همزبان برهان و صاحب آند گوید که در بعضی فرهنگها بجای موخده ثانی ثناته تحتانی بنظر آمده صاحب هفت قلم فرماید که بفتح اذل بالف کشیده و فتح موخده تحتانی و ثناته و ثناته تحتانی بالف کشیده و فتح موخده و های مدور (آبنیاب) دهان دره باشد - صاحب جهانگیری فرماید که باها و بای مفتوح و نون زده و بای تحتانی بالف کشیده و بای مفتوح و خفا با و دهان دره باشد مؤلف گوید که صاحب هفت قلم پابند ردیف لغت است و این لفظ را بذیل (آه زیده) نویسد پس حرف سومش شک نیست که های هوز است و تسامح است که ذکرش در علیه لفظ نکر و زیرا که (آبنیاب) در هیچیک لغت یافته نشد و بر صحت وجود های هوز اتفاق وزن بیان کرده برهان و جامع دانند است و این هر سه محققین هم پابندی ردیف لغت می کنند و صاحب جهانگیری وجود های هوز را بصراحت بیان کرده پس مستحق شد که تقبول

این هر سه درین لفظ الف ممدوده - با یی هوز - با یی موحده - نون - یای کشائی - الف
 باشد ایجاد و هاست هوز هشت حرف داخل است محققین مذکوره المصدر از ماخذ این سکوت
 و رزیده اند و ما می گوئیم که این ما خود اثر آه باشد و آه را با خمیازه در ظاهر و باطن تعلقی است
 یعنی سبب آه هم بخاریت و داخلی که از دهان بیرون می آید و سبب خمیازه هم همان - فرق
 میان هر دو این است که در خمیازه دهان بسیار کشاده میشود و در آه کشادگی دهان ظاهر
 نمی گردد - پس متحقق شد که سبب هر دو تخمیر داخلی است و در هر دو اخراج آن بوسیله دهن
 باشد اگر چه سبب تخمیر آه غم و اندوه است و سبب تخمیر خمیازه اجتناس آن ولیکن از براس
 تحقیق ماخذ اتحاد این هر دو ضرورت ندارد و نباید که مابعد در یا غوطه زخم با جمله چون
 متحقق شد که لفظ آه درین اصطلاح داخل است حالا باید که از حتمه باقیش بحث کنیم
 کدین - یا به باشد مخفی مباد که فارسیان بن بضم بای عربی و سکون نون سورخ مقعدرا
 گویند کذافی البرهان) و مجازاً برای مطلق سورخ توان گرفت و در یاب صیغه امر حاضر
 است از مصدر یافتن و بقاعده فای بعد کله و دیگر مرتب شده افاده معنی فاعل کند چون
 قیاب نیز صاحب برهان بر لفظ یاب می فرماید که فارسیان پیداکننده و یابنده را
 یاب گفته اند - پس اگر بای هوز آخرین راهای نسبت گیریم (آه بن یا به) آهی باشد که
 پیداکننده سورخ است و در دهن که از خمیازه نمایان و کشاده میشود و این کشادگی تامه
 مخصوص است از خمیازه پس نتیجه تحقیق ماخذ این است که موحده اول را برخلاف حساب
 هفت فلزم مضموم گیریم و درین خصوص تا محش بوجه عدم تحقیق ماخذ باشد - آنچه صاحبان

بربان و جامع و آتند این اصطلاح را بروزن ناخلف زادہ گفته اند ہم شام کرده اند
 و سبب این ہم عدم تحقیق ماخذ است پس حالاً عرض میشود کہ آہ را باضافت خوانند
 و بفتک اضافت ہر دو درست باشد و بدین سبب کہ فارسیان در رسم الخط ہای اول
 را جدا نہ نوشتہ اند فتک اضافت اولی پس نظر بر تحقیق بالا گوئیم کہ آنچه بعضی اہل فرنگ
 بامی موحدہ ثانی را یامی مطلقی گرفتہ اند چنانکہ صاحب انند ذکرش کردہ غلط است دارو و
 جماہی - جمائی - بقول آصفیہ (ہندی) اسم مونث اردوین مستعمل - فائزہ کا ترجمہ - نہایت
 کاہلی خواہ کثرت شمار و بیداری سے منہ کھول کر سانس لینے کو کہتے ہیں (منہ سے) کرک
 اثبات دہن لاکھ جماہی تیری بہ خاشی کہتی ہے جھوٹی ہے گوہی تیری ہے

<p>در گرفتن با چیری گوید و انا سنا و ہر دو آہ</p>	<p>آہ پی پایان استعمال باضافت ہا</p>
<p>پھیدین و رول) پیدا میشود پس اگر لازم گم</p>	<p>ہوز یعنی آہ بشمار و آہ بچید مراد از کثرت</p>
<p>(۱) یعنی وقع شدن جس و رول باشد کہ نتیجہ</p>	<p>آہ است چنانکہ ظہوری گوید (۵) رفتہ</p>
<p>ضبط آہ است و اگر متعدی گیریم (۲) ضبط</p>	<p>طوفان غم برباد اسباب نفس پذاری آری</p>
<p>آہ کردن باشد (صائب ۵) مرآہ از خموشی</p>	<p>ظاہرست از آہ بی پایان ماہ (ارو و)</p>
<p>ورول دیوانہ می پیچد کہ از بے روزنی ہا و</p>	<p>بے شمار آہین - بے حد آہین -</p>

<p>در کاشانہ می پیچد (ثانی شہدی ۵) آہ</p>	<p>آہ پھیدین و رول (مصدر صطلحی)</p>
<p>خود را در رول تنگ خود از شرم رقیب چند</p>	<p>بقول بہار کہ برآہ پھیدین و پخیری نوشتہ</p>
<p>پچم پیش ازین نتوان گرہ برباد بست (ارو و)</p>	<p>معروف صاحب آصفی این را مرادف آہ</p>

<p>(۱) دم رگنا (۲) ضبط آہ کرنا۔ امیر نے آہ التصریف باشد زیرا کہ بجز اسم مفعولش کہ آہنم</p>	<p>روگنا کی سندوی ہے (رندہ) ضبط نامے در بعض کتب لغت مذکور است استعمال آن</p>
<p>گوگردن ہر دم کہ روگون آہ کو نہ مجھے اب در کلام فرس نظر مانیامہ (ارو و) (۱) آہ</p>	<p>چھپتی نہیں کبتک چھپاؤن آہ کو نہ (بحرہ) کرنا (۲) کھینچنا۔</p>
<p>روکی تھین گرم آہین یک لحظہ عمر بھیرین آہتہ بقول۔ برہان وناصری وجامع</p>	<p>آہتہ بقول۔ برہان وناصری وجامع</p>
<p>آہتک پھوپے اپنے دل و جگر میں بروزن تانہ (۱) یعنی آہازیدہ است کہ مطلق</p>	<p>آہ تا باہ رفتن (مصدر اسطلاحی) کتا کشیدہ باشد اعلم از قد کشیدہ و شمشیر کشیدہ و شمشیر</p>
<p>آہتک پھوپے اپنے دل و جگر میں بروزن تانہ (۱) یعنی آہازیدہ است کہ مطلق</p>	<p>آہتک پھوپے اپنے دل و جگر میں بروزن تانہ (۱) یعنی آہازیدہ است کہ مطلق</p>
<p>آہتک پھوپے اپنے دل و جگر میں بروزن تانہ (۱) یعنی آہازیدہ است کہ مطلق</p>	<p>آہتک پھوپے اپنے دل و جگر میں بروزن تانہ (۱) یعنی آہازیدہ است کہ مطلق</p>
<p>آہتک پھوپے اپنے دل و جگر میں بروزن تانہ (۱) یعنی آہازیدہ است کہ مطلق</p>	<p>آہتک پھوپے اپنے دل و جگر میں بروزن تانہ (۱) یعنی آہازیدہ است کہ مطلق</p>
<p>آہتک پھوپے اپنے دل و جگر میں بروزن تانہ (۱) یعنی آہازیدہ است کہ مطلق</p>	<p>آہتک پھوپے اپنے دل و جگر میں بروزن تانہ (۱) یعنی آہازیدہ است کہ مطلق</p>
<p>آہتک پھوپے اپنے دل و جگر میں بروزن تانہ (۱) یعنی آہازیدہ است کہ مطلق</p>	<p>آہتک پھوپے اپنے دل و جگر میں بروزن تانہ (۱) یعنی آہازیدہ است کہ مطلق</p>

(۹۶)

و آہ ہم دودی یا بخاری است کہ از سوز دل ہوز آہ عاشقان باشد چنانکہ ظہوری گوید

پیدا شود پس قرین قیاس است کہ فارسیان (س) گرمی بازار غمت دادہ است و آہ

آہن را از آہ مصدر قرار دادہ باشند و ماخذ آہ جگر سوختگان را رواج (ارو) دل جل

ہمان آہست باشد کہ مذکور شد پس ہر گاہ آہت کی آہ۔ آہ جگر سوختگان بھی اردو میں کہہ سکتے ہیں

را یعنی آہ کردن و مجازاً یعنی کشیدن چیزی از آہ حسرت استعمال آہی کہ بکسرت کشند چنانکہ

چیزی گیریم آہتہ را مفعول آن میتوان گرفت صائب گوید (س) از معرفتہ حاصل من آہ سیر

کہ مرادف آختہ و آہختہ و آہزیدہ باشد و آہتہ است و جز رنگ از شمر دن این زرد بست نیست

اعلم بالصواب (ارو) و یکھو آہزیدہ۔ (ارو) آہ حسرت اردو میں کہہ سکتے ہیں۔

آہ تیز عنان گردیدن (اصطلاح) بدو آہ خام (اصطلاح) از قبیل خیال خام

اضافت ہا می ہوز کنایہ باشد از آہ باہ بر آمدن باشد یعنی آہی کہ فی نتیجہ باشد بہا روز صفات آہ

و تیزی در آہ مخفی مباد کہ ذکر آہ مسلسل در صفاتش این کردہ است کہ بر نمبر ۱۰ گذشت مانند ش از

بر نمبر ۲۰ گذشت (ظہوری) اگر دید بہینہ کلام ظہوری بدست آوردہ ایم (س) جگر جوشی زلف

غمت تیز عنان آہ و صذر چہ نفس با تنگی ناچختہ ماندیم و مگر ما را باہ خام نختہ (ارو) زبان

لنگ بر آورد (ارو) و یکھو آہ باہ اردو میں آہ خام کا استعمال نہیں ہے آرزو کے خام

انگندن۔ یہ اس کا لازم ہے۔ آہ پیایے جاری ہونا یعنی خیال خام شامل ہی۔ (دیکھو امیر اللغات) پس

آہ جگر سوختگان استعمال باضافت آہ خام کا ترجمہ آہ بے نتیجہ ہو سکتا ہے۔

الف۔ آہخت صاحبان برہان و ناصر و انتہ نسبت الف گوئی کہ بکسر ت

(ب) آهختن و سکون خای شخذه و تهای قرشت یعنی برکشید و بر آورد صاحب

(ج) آهخته پیروی این را یعنی کشیده گوید خیال با غور ز نظر نموده که ج را الف

کرد (ب) بقول برهان بر وزن دانستن یعنی کشیدن باشد مطلقاً اعم از قد کشیدن و شمشیر از غلاف کشیدن و دست از چیزی کشیدن و امثال آن و بقول صاحب بحر فتح های هوز مخفف آهختن که یعنی برکشیدن و بر آوردن باشد مطلقاً سالم التصریف یعنی بعد از حذف نون مصدر بنا بر ماضی او در مشتقات سالم باشد و تبدیل و حذف در حروف اصلی آن راه نیابد پس در صورت غیر ماضی و مستقبل و اسم مفعول نخواهد بود و صیغه های غیر سالم آن که مضارع و حال و اسم فاعل و امر و نهی باشد در استعمال اهل لسان نیامده صاحب نوادر این را با اصداء آهختن و ذکر کرده گوید که کشیدن تخصیص تنج و ضمیر مانند آن باشد صاحب سروری و رشیدی با او متفق (فردوسی) از آهختن تمیها از غلاف بگو که قاف را در اول افتاد کاف و صاحب سوار و این را بذیل آهختن نوشته ذکر تمییم و تخصیص معنی هم کند و با تمییم اتفاق دارد صاحب مؤید بر این مصدر گوید که همان آهختن است و بر آهختن فرماید که همان آختن و بر آختن با تمییم معنی متفق (ج) بقول صاحب برهان بر وزن دانسته (د) یعنی کشیده مطلقاً و صاحب جامع فرماید که بر وزن وابسته یعنی آهانیده که مطلق کشیده باشد و بقول صاحب جهانگیری باهاکی مفتوح - بنجای زده یعنی کشیده اعم از آنکه قد کشیده باشد یا شمشیر یا تنگ اسپ و مانند آن (۲) عمارت طولانی مؤلف گوید که خیال ما ماخذ این مصدر یعنی (ب) هم آه باشد چنانکه بر آه زیدن ذکر کرده ایم که معنی بیرون آوردن و کشیدن چیزی تا سید خیال مای کند آنچه بعض

محققین الف و ج را بفتح های هوز نوشته اند تا مع کرده اند و دلیل و سندی با خود ندارند اما صاحب برهان اتفاق است که باراکسور گیر وزیر که این مصدر مخفف آ، میختن است که بر حرف چهارم یای مکسور بود چون یا را حذف کردند و باهای هوز را باهای مجمه ملحق ساختند همان کسره با باقی ماند و وجود کسره اتفاقیه با علامت حذف یا از براس فتح با هم وجهی در یافتیم که بر آ، میختن می آید عجب از صاحب بحر است که امر این را مخفف آ، میختن هم گوید و با مفتوح هم گیرد - آنچه بعضی صاحبان لغت معنی این مصدر را با تیغ و خنجر و مانند آن مخصوص غور لفرموده اند ما را با کثرت رای اهل لغت اتفاق است که ادعای تمییم دارند تا میاید این از حاصل بالمصدر آ، میختن می شود که می آید - (ار و و) الف) کهنچا - کهنچا کا ماضی دب کهنچا (ج) (۱) کهنچا هواد (۲) طولانی عمارت -

آه و اوان (مصدر مصطلحی) صاحب	قابل بیان است معنی (داون) است پس
اصنی ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف	(داون آه) اصل این باشد (ار و و) آه کی
گوید که در اینجا آه مفعول است و داون یعنی	توفیق آه کا موقع دینا - آه مقدرین لکهننا -
تمت کردن یعنی (مقدر کردن) یا موقع و	(۱) آه و اشتن استعمال - صاحب صغنی
توفیق داوان چنانکه ملا جامی در مصرع ثانی گوید	ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که
(۵) یا رب دل و جهان عشق آگاهم	آه کردن است (سند اصغنی از حزن صغنی
آه شب و گریه سحر گاهم ده و بخیاں با ذکر این	(۵) در آتش عشق تو طلب آه ندارم پکا و
در لطافت مصدر (داون) اولی بود که هر چه	دل بی طاقت من سوخته دم را نوظهوری هم

<p>آورد و در ۵۰ پهل باشد ریش جان کردن ز آه کوچه -</p>	<p>نیش درد غم و ناظم آن دل را که آه و ناله افکند</p>
<p>داشتند از سببش کرده اصلی مصدر - - بند شدن آه و صیس آه در جگر باشد و گرفتن</p>	<p>آه در جگر گره داشتن (مصدر اصطلاحی)</p>
<p>بند شدن آه و صیس آه در جگر باشد و گرفتن</p>	<p>(۲) آه و داشتن بلب هم پیدا میشود که</p>
<p>آه جگر را (صائب ۵) در گلستان جهان هر</p>	<p>یعنی آه بلب داشتن است (ار و و) (۱) آه لاله رخسار یک دست از غم عشق تو آهی در جگر</p>
<p>دارد گره ز دار و و آه جگر مین گره هونا -</p>	<p>کرنا (۲) آه لب پر کھنا که سکتے ہیں -</p>
<p>آه جگر مین رک جانا - بند ہو جانا -</p>	<p>آه در جگر شکستن (مصدر اصطلاحی)</p>
<p>آه جگر مین رک جانا - بند ہو جانا -</p>	<p>بقول بیار و اندو آصفی کنایه از ضبط کردن آه</p>
<p>آه در جگر نبودن (مصدر اصطلاحی) بقول بیار</p>	<p>باشد (صائب ۵) شد است سینه من همچو</p>
<p>و اندکنا یاز کمال کبت و افلاس باشد کمال اسمیل</p>	<p>تج جوهر داره زبکه آه شکست است در جگر</p>
<p>آن پیر گنده را که نبود آه در جگر آه و غم متلا</p>	<p>مؤلف گوید که شکستن لازم و متعدی هر دو آه</p>
<p>زند اکنون ز خوان شکره (ار و و) مغلس هونا</p>	<p>سندی که پیش شد از برای معنی لازم باشد یعنی</p>
<p>آه در جگر نه ارو (مثل) صا جان</p>	<p>ضبط آه شدن پس این (۱) یعنی ضبط آه شدن</p>
<p>خزنیته الامثال و امثال فارسی ذکر این کرده</p>	<p>آید و (۲) ضبط آه کردن (ار و و) (۱) آه گینا</p>
<p>از معنی و محل استعمال ساکت - صاحب نام</p>	<p>(۲) آه رو کتا - بقول امیر ضبط آه کرنا زند</p>
<p>فرماید که کنایه از مغلس و بی چیز باشد مؤلف</p>	<p>(۵) ضبط ناون کو کردن هر دم که رو کون آه</p>
<p>آب در جگر ندارد که گذشت</p>	<p>کوچه مجده سے اب چیتی نہیں کتبک پھیلاؤن</p>
<p>یعنی مبالغه باشد از گرگی و بی طاقتی که طاقت</p>	

۱۱۱

آہ کردن ہم ندارد یعنی در جگرش حرکتی نیست گویند کہ آہش در جگر نیست در سبک کاشی سے

دارو و مغلسی سے بے دم ہے۔

یکی دل داشتہم آنہم تو بردی بیہ بیان تو کہ آنہم

آہ و ر جگر نداشتن | مصدر اصطلاحی | در جگر نیست بیہ (ارو و) بالکل بے دم ہے۔

بقول صاحب بحر عم کمال نکبت و افلاس ^{داشتن} بے جان ہے۔

و بقول بہار مرادف آہ و ر جگر نبودن کہ گذشت آہ و ر دل چپیدن | مصدر اصطلاحی

مؤلف گوید کہ آن لازم بود و این متعیدی همان (آہ چپیدن و ر دل) است کہ گذشت

پس در معنی ہر دو فرق است۔ مخفی بباد کہ آہ و ر دل قرار گرفتن | استعمال ضبط

گذشتہ متعلق از زمین مصدر است (ارو و) آہ نشدن چنانکہ صاحب گوید (س) دانہ کورا

مغلسی سے بے دم ہونا۔ جدا تا کردہ از گاہ بدن بیہ آہ و ر دلہای غم پر

آہ و ر جگر نماندن | مصدر اصطلاحی | نمی گیرد قرار بیہ (ارو و) آہ و ر دل میں نہ ٹھہرند

بقول صاحب بحر کمال ضعف و داشتن بد نہ ضبط آہ ہونا۔

(س) نماندن از سرد ہر بیہی دوران در جگر آہ | مصدر اصطلاحی | آہ و ر زیر زبان داشتن | مصدر اصطلاحی

درختی را کہ ہر ما سوخت دودش بر نی آید کنایہ باشد از ضبط آہ کردن چنانکہ بیدل گوید

(ارو و) نہایت ضعیف اور ناتوان ہونا (س) پوشش کشتہ از خاکستر خودی کنہم بالین بیہ

آہ و ر جگر نیست | متولہ بجم یعنی مغلسی غموشی ہای داغہم آہ و ر زیر زبان دارد بیہ

و نکبت سخت ناتوان است فارسیان چون (ارو و) ضبط آہ کرنا آہ روکتا دیکھو آہ

کسی را در کمال نکبت و افلاس ناتوان ^{شد} در جگر شکستن

آہ در سینه شکستن (مصدر اصطلاحی) کنایہ باشد از آہ گرم کشیدن چنانکہ ظہوری

بقول بہار کنایہ از ضبط کردن آہ باشد (ظہوری گوید) (۱۵) و در داغ نفس نشان ظہوری ہے

(۱۶) در سینه شکستن آہ پر شکل نیست پیچا پورہ غامت بشعلہ آہ در کش ہے (اردو) آہ گرم کھینچا

کسی کہ گریہ و رویدہ شکست پی مؤلف گوید کہ آہ در گرفتن با چیری (مصدر اصطلاحی)

مرادف آہ در جگر شکستن باشد بہر دو معنی دارد بقول صاحب انشد و آصفی و بہار معنی آہ چیدن

و کھچوا آہ در جگر شکستن - در چیری - حیف است کہ سندی پیش نشد

آہ در سینه گردیدن (۱۷) استعمال - نفس در سینه (اردو) و کھچوا آہ چیدن -

آہ شدن باشد چنانکہ جامی گوید (۱۸) پس آہ در روزیدن آمدن (مصدر اصطلاحی)

عمری دی خوش گریز آید از دلم بے تو ہد لبب کنایہ باشد از جاری شدن آہ چنانکہ ظہوری گوید

تا آمدہ در سینه آہ آتشین گردد (اردو) نفس سینه (۱۹) گریہ را سیلاب کردم موجہ طغیان کجا

مین آہ بجانا - آہ آمد و روزیدن جلوہ طوفان کجاست ہے

آہ در سینه گرہ نمودن (مصدر اصطلاحی) (اردو) آہ جاری ہونا -

بقول صاحب بھر (۱) ضبط کردن آہ مؤلف آہ در و نہ تاب استعمال - آہی باشد

گوید کہ اگر آہ را فاعل گیریم (۲) بند شدن آہ کہ دل را بوزو - ورونہ تاب صفت ہست

سینہ باشد (اردو) (۱) ضبط آہ کرنا (۲) آہ ہار ذکر این در صفات آہ کردہ کہ گذشت

سینہ میں رک جانا - لیکن سندی پیش نکر دما در کلام ظہوری یافتہ

آہ در کشیدن بشعلہ (مصدر اصطلاحی) کہ بر آہ فرو نشاندن می آید (اردو) آہ جگر سوز

(۱۵)

(۱۶)

که سکتے ہیں۔

آہ دیدن | استعمال - ضاحب صحیفی

آہ دیدن | استعمال - ضاحب صحیفی

آہ اول خراش | اصطلاح - باضافت

اصطلاح - باضافت

ہو ز قبول صاحب بھرا قبیل آہ جانسوز و

این بود که از سند پیش کرده اش می کشاید که بر

جان گذار است مؤلف گوید کہ خراش صفت

فاعل است و دیدن برق آہ را پیدا

آہ باشد یعنی آہی کہ دل را بخرشد و مجروح کند

فانہم (ہلالی استر آبادی) چون ابروید

داروی و خراش قبول اسحیہ (فارسی) اردو

شک من از شرم آب شد چون برق دید

میں متعل یعنی دل شکاف - دل شکن پس آہ

آہ من از اتفاق حسبت

خراش کہ سکتے ہیں۔

آہ را خوش عنان ساختن | مصدر

اصطلاحی | بر آوردن آہ و آہ کشیدن - استعمال

آہ و مادہ ساختن | استعمال - یعنی سپا

استعمال - یعنی سپا

کردن آہ است چنانکہ ظہوری گوید (۵) انگنم

این درنی یعنی ضبط آہ آمد (صائب ۵)

برہ گریہای سپایی پنفس کو کہ آہ و مادہ سازم

گرہ گرد و چو درغ لاله درول پنا سازد آہ را گز

داروی آہ پر آہ کرنا - لگا تا آہ کرنا -

عنان در و ہدار و و آہ کرنا - آہ کھینچنا -

آہ و میدن | مصدر اصطلاحی | کنایہ

از بلند شدن آہ باشد از قبیل دیدن نبات

آہ را سرگردون رسانیدن | مصدر

کنایہ باشد از بلند کردن آہ چنانکہ صائب گوید

ظہوری (۵) آہ آچنان دید کہ چید بر

شک آنقدر و دید کہ گرد کا شست (اروی ۵) در وندی سرگردون می رساند آہ را

۶۷ مخلص -

میفراید بیچ و تاب این رشته کو تا ہ را

(اهرو) آه کو فلک تک پهچانا - آه کو بلند کرنا -

آهرامن | بقول صاحب برهان و جامع بارای قرشت پروزن پاکد امن رهنمای بدیها
 را گویند چنانکه یزدان رهنمای نیکی است صاحب ناصری گوید که آهرامن و آهرمن و آهر
 آهرمن و آهرمه تمام این لغات بمعنی دیو و شیطان است که رهنمای بدیهاست بخلاف
 یزدان که رهنمای نیکیها باشد و گفته اند که یزدان نام فرشته است ضد آهرمن و منسوب
 با یزدچنانکه رحمان و شیطان در لغت عرب آمده (انتی) صاحب جهانگیری هم مثل ناصری
 بذیل هر پنج لغات بالا با اتفاق برهان اضافه می کند که علامه طوسی در نقد محصل آورده
 که الجوس من الثنویتة یقولون ان فاعل الخیر یزدان و فاعل الشر آهرمن و ینون بهما لکما و
 شیطانا و الله تعالی منزّه عن فعل الخیر و الشر مؤلف گوید که همین قدرت تحقیق محققین فر
 محققین بباد که در اصطلاح تصوف نفس را سه قسم است اول نفس اماره یعنی سخت امر کننده
 بطرف لذات و حظوظ فانی ممنوعه دوم نفس لوانه یعنی بسیار طاعت کننده خود را بواجبات
 معاصی بحدایت نور دل - سوم نفس مطمئنه و آن از صفات ذمیه صاف شده باخلاق
 حمیده تصف گشته بقرب الهی فائز شده باطمینان میرسد و نزد بعضی چهار قسم است که
 بیانش بجای خوبی بر لفظ نفس آید حاصل بقول اهل تصوف آهرامن نفس اماره باشد
 بنیال ما آهرمن لغت ژند و پازند و این کتاب زردشت پیغمبر مجوس است و عجیب نیست
 که ما خود از زبان سنسکرت باشد که در مانا در لغت سنسکرت بمعنی ترغیب دادن و
 فریب دادن و متصرف شدن آمده دکنانی الساطع و بقولش (رمانا) لغت فارسی هم با

حیف است که ما این را در لغات فارسیه نیافتیم - نیز بنجیال ما میرسد و عجیبی نیست که این مرکب باشد از کلمه آهار یعنی قوت و آهن (که گذشت) و کلمه من یعنی دل (که می آید) و این هر دو کلمات ما خود از سنسکرت و در فارسی مشتمل پس (آهار من) بکثرت استعمال در این شده باشد که معنی آن قوت دل یا آهن دل یعنی آن قوت که سخت امر کننده بطرف انداختن و خطوط فانی ممنوعه باشد و هم ممکن است که آهار من یا آهن من مرکب است از کلمه هر که لغت فارسی است و ما خود از سنسکرت معنی شوخ و گستاخ - (کذافی البرهان و الساطع) و من یعنی دل (کما قرأ) فارسیان بر کلمه هر الف و صلی آورند چنانکه بیدار را بیدار و در و پرویز را در پرویز) زیادت الف و صلی اختلافی در معنی لفظ را و نیاید (کما قال صاحب البرهان فی مقدمه الكتاب) پس کلمه آهار را با کلمه من جمع کردند (آهر من) شد معنی شوخ دل و گستاخ دل - که اصلش دل شوخ و دل گستاخ بود و بقدم صفت شوخ دل و گستاخ دل شد چنانکه قلم سرخ را سرخ قلم هم توان گفت (آهر من) بفتح اول و ثانی و سکون ما بعد معنی دل شوخ و دل گستاخ همان نفس اماره باشد که بالاندکوه شد اگر بر کلمه (آهر) یا ای مصدری زیاده کنند (آهری) شود معنی شوخی و گستاخی و چون کلمه (آهری) را با کلمه من جمع کنند (آهر من) شد که معنی شوخی و گستاخی دل باشد و مراد از همان صفت نفس اماره که ذکرش گذشت مختصر نیست که مقصوده را محدود کرده کردن یا محدود را مقصوده یا بهر دو خواندن متعلق است از استعمال و روزمره فرس از نجاست که آهر من و آهر من و آهر من و آهر من و آهرن و آهرن و آهرین و آهرین و آهرمیه و آهرمیه مرادف یکدیگر است

کہ ہر ایک بجای خود می آید و بقول برہان (رین) مخفف اہرمن بقول غیاث (اہرم) یعنی شیطان و کچھ سرار ہم آہ کہ تحقیقش بجایش عرض کنیم۔ پس عجب نیست کہ آہرن و اہرن ہم مخفف باشد و عجب نباشد کہ در آہریمہ و اہریمہ ہم ہمین قسم تصرف راہ یافته باشد ما بعدیکہ تو نسیم ماخذ این را عرض کردیم و اللہ اعلم بحقیقہ۔ حیف است کہ سند استعمال آہرمن نیافتیم (ارو) نفس آمارہ بقول صاحب آصفیہ (عربی) ارو وین مستعمل۔ اسم مذکر اصطلاح تصوف میں وہ نفس یا انسانی خواہش جو آدمی کو شرعی ممنوع کاموں اور بڑی عادتوں کی طرف جبر و سختی کے ساتھ امر کرے۔ انسان کی شیطانی صفت لفظ شیطان پر آپ ہی نے فرمایا ہے (عربی) ارو وین مستعمل گمراہ کرنے والا بھگانے والا۔ فتنہ انگیز جیسے آدمی کا شیطان آدمی ہے۔

<p>آہر برون کسی را (مصدر صلاحي) یعنی رسیدن آہ چنانکہ ظہوری گوید (۵)</p>	<p>آہر برون کسی را (مصدر صلاحي) یعنی رسیدن آہ چنانکہ ظہوری گوید (۵)</p>
<p>کتابیہ باشند از جابرون آہ کسی را و بی اختیار بز قامت سخت حلقہ کردم نہ آہی کہ بلسق طرہ کردنش چنانکہ بیدل گوید (۵) گاہ آہم رستم نہ (ارو) آہ کو کاتتا۔</p>	<p>کتابیہ باشند از جابرون آہ کسی را و بی اختیار بز قامت سخت حلقہ کردم نہ آہی کہ بلسق طرہ کردنش چنانکہ بیدل گوید (۵) گاہ آہم رستم نہ (ارو) آہ کو کاتتا۔</p>
<p>میر باید گاہ اشکم می برود نقد من بیک مشت آہر من بقول برہان بفتح رای قرشت</p>	<p>میر باید گاہ اشکم می برود نقد من بیک مشت آہر من بقول برہان بفتح رای قرشت</p>
<p>خاک این ہمہ سیلابہا (ارو) آہ کا کسی و سیم بر وزن لاف زون مراد ف آہرا من شخص کو بے اختیار کر دینا۔</p>	<p>خاک این ہمہ سیلابہا (ارو) آہ کا کسی و سیم بر وزن لاف زون مراد ف آہرا من شخص کو بے اختیار کر دینا۔</p>
<p>آہر شستن (مصدر صلاحي) آہا کہ بر وزن واکردن باشد بعضی گویند کہ آہرمن</p>	<p>آہر شستن (مصدر صلاحي) آہا کہ بر وزن واکردن باشد بعضی گویند کہ آہرمن</p>
<p>شاعریت کہ تا آہ را تا ر پنہ قرار دادہ شیطان است چنانکہ نزد ان فرشتہ است</p>	<p>شاعریت کہ تا آہ را تا ر پنہ قرار دادہ شیطان است چنانکہ نزد ان فرشتہ است</p>

بعضی گویند کہ یزدان نام خدای تعالیٰ و آہرن نام شیطان و این اصح است و ثنویہ میگوند ہین کہ وہ شیطان جو انسان سے بدی کرتا ہے کہ خلق کتدہ بظلمت و تاریکی است و ہم رسانند آتش پرستوں کے اعتقاد میں ذات خلائی شرف و فساد ہم اوست (انتی) صاحب جامع اکبر و حصون میں تقسیم ہوئی ہے ایک حصہ وناصری و جہانگیری کہ ذکر این بر لفظ آہرن کا نام یزدان ہے جو نیکی کرتا ہے۔ دوسرا کردہ بجایش گذشت صاحب مؤید فرماید کہ آہرن جو بدی کی طرف کھینچتا ہے۔

و نزد ثنویہ دو آگہ است۔ خالق خیر یزدان آہرن | بقول برہان بوزن با وزن معنی و خالق شر آہرن محدود و غیر محدود آمدہ و قول آہرن است کہ نام شیطان است صاحبان آن دیو کہ بالارود و شہاب ویرا بزند و بسوزد جہانگیری و جامع و ناصر ذکر این بالفظ و بقول رشیدی الیمیس و مطلق شیطان صاحب آہرن (کرده اند کہ گذشت و ما ہما نجائت شمس این را بعد و کسر نوشته گوید کہ نام یو و یو و ماخذ این ہم بیان کردہ ایم معنی مخفف آہرن علامہ طوسی بالفتح ہم آورده فرماید کہ شیطان یا آہرن گفتم ہم (عبدالواسع جبلی ۵) بارغ است (حکیم سنائی ۵) گرد باوی گز گردی بر بستہ بزنج گونی کہ ارپیم و رخس از شہاب گرد و خاک کی ہم گرد و پرویزوان گزناشی مرد آہرن اندر ہوا آتش گرفته آہرن بہ حال عرض کنیم مباحث بہ حقیقت این لفظ را بر لفظ آہرن کہ کسانی کہ این را مرادف آہرن یا آہرن ذکر کردہ ایم و از ماخذ این ہم ہما نجائت کہ انما قرار دادہ اند معنی شیطان باشد مطلقاً نسبت آن درینجا ضرورت ندارد و روی دیکھو معنی شعر عرض میشود کہ حکما گویند کہ و خان ازنی

بلند شود و بکرہ نار رسیده مشتعل گردد و سوخته گیرد و می ریزد و ازین سند این قدر تحقیق است
 آن بریزد و تحقیق اہل سائنس حال این است کہ آہرن چیزے است کہ ہندیان آنرا شہاب
 کہ از کرہ ہائے کہ در جو اتر است حصہ بوجہ نائب گویند اسیت آن ہر چہ باشد اگر این
 من الوجہ جدا شود و بریزد و پیش کرہ ارض را مخفف آہرن نہ گیریم میتوان گفت کہ
 بارض و اصل شود و سیت آن سوخته را ماند مرکب از لفظ آہ و رن باشد و رن مخفف
 کہ از اجزای کیالی فلزات مختلفہ مخلوط باشد ران و ران امر از مصدر راندن و بحالت
 و در وقت ریختن چون گلولہ آتش نمایان و ترکیب افادہ بخش معنی فاعلی شود پس آہرن
 بعد از ریختن چون آہن سیاہ بنظر می آید بعض چیزے باشد کہ مثل آہ و ان و بلند شود
 اہل خیال گویند کہ این شیاطین سوخته باشند مخفی مباد کہ راندن لازم و مستعدی بہر دو آمد
 کہ صعود کنند و سوخته می ریزند باقی حال ^{الواسع} عبد و تفصیلش بجای خود آید اگر وجہ تسمیہ این ہمین
 جلی در شعر خود ہمین را آورده پس (آہرن) قرار یابد می تو انیم گفت کہ آن شیطان کہ بال
 ما بقول اہل خیال شیطان گیریم یا بقول حکما می رود بقول حکما صورت بخار دارد کہ با
 و خان ارضی بہر دو صورت معنی شعردست کرہ نار می سوزد و می ریزد (ارو) شہاب
 میشود از مجرد این سند عبد الواسع معنی ^{نہ} نائب بقول صاحب آصفیہ (عربی) اردو
 بنجاں ما شیطانی نباشد کہ رہنماے بیہوش استعل ^{نہ} دام نگر و چکنا ہوا سارہ جو رات کو ٹوٹتا
 کہ ما آنرا بر لفظ آہرن نفس امارہ گفته ایم بلکہ صاحب مؤید انضالار نے لفظ شہاب
 شیطانی است کہ بقول حکما صعود کند و آتش پر لکھا ہے کہ وہ آتش رحم شیاطین کے لیے

ستاروں سے جھڑتی ہے۔ ہماری قطعی رائے ہے کہ آہرن زبان فارسی میں اسی کا ترجمہ ہے جس کو ہندیوں نے شہاب ثاقب کہا ہے خواہ وہ شیطان ہو جو جلگر ایا کسی کرہ کا ٹپا ہوا نگر ایا بخارات ارضی کا سوختہ۔

آہ روئیدن از سینہ (مصدر صطلاتی) الفاظ بحث کردہ ایم (ارو و) دیکھو آہرن

کنایہ باشد از آمدن آہ از سینہ چنانکہ ظہوری گوید (۵) ز لب افغان صبح از سینہ آہ شام می روید پندارم شہد عشرت زہر غم از کام می روید (ارو و) آہ سینہ سے نکلنا۔

آہرین بقول صاحب برہان کبیر راج

و فتح میم بر وزن ماہ دیدن یعنی آہرن است کہ شیطان و رہنما سے بدیہا باشد صاحبان ناصر و جہانگیری و جامع ذکر این باہرین کردہ اندو این را مرادف آن گفتہ اند کہ گشت رہا ہم ہمان جا از ما خدایں بختی کافی کردہ ایم دارو و دیکھو آہرن۔

آہریمہ بقول صاحب برہان فتح میم

معنی آہرین کہ شیطان و رہنما سے بدیہا باشد

صاحبان ناصر و جہانگیری و جامع این

مرادف آہرین و آہرن و آہرن

گفتہ اند و ما ہم بر لفظ آہرین از ما خدایں

گفتہ اند و ما ہم بر لفظ آہرین از ما خدایں

بہر آہریمہ

آهزیه | بقول صاحب جامع بروزن وابسته بمعنی آهزیده کما مرکه مطلق کشیده باشد
 کسی از اهل لغت ذکر این نکرده و سندی پیش نشد و ما خدایین هم غیر متحقق باید که مخفف آهزیه
 گیریم و مشتاق سند باشیم از معاصرین زبانندان هم تصدیق این نشد - صاحب جامع از اهل
 سان است از اینجا است که عرض این لغت بزرگ آن تفوق داشت (ارو) و کھو آهزیه
الف آهستگی | بقول بهار کنایه از تحمل و بردباری باشد صاحب انند فرماید که کنایه
 از نرم خوئی و بردباری است سند هر دو از کلام سعدی شیرازی (س) بقل از آهستگی
 کردی بگفتار خصمت بیاز روی ب صاحب آصفی از همین سند مصدر - - - - -

<p>ر ب) آهستگی کردن پیدا کرده از معنی براس حاصل بالمصدر که بحث تکلفش بر لفظ ساکت مؤلف گوید که از آهستگی و تحمل وزم (آموی) گذشت حالا نظر باید کرد بر لفظ خوبی کار گرفتن است آنچه بهار و انند در معنی آهسته که اصل این چه باشد می گوئیم که اصل آهستگی کنایه را بکار می گیرند خالی از تسامع نیست این آهسته بیای معروف باشد بروزن زیرا که تحمل وزم خوبی معنی حقیقی آهستگی است آهسته و تخفیفش آهسته بجزف یا چنانکه آهسته کنایه قرار دادن ضرورت ندارد و معنی مباد که مخفف آهسته بخیا ل ما آهسته یا آهسته هم آهستگی ما خود است از آهسته - باسے هنوز مفعول - آهستن یا آهستیدن است و این مفعول را بکاف فارسی بدل کردند و باسے مصدر یعنی نرم خوبی کردن و هر کار را بنجام رسانیدن مصدری و تا غرض زیاد کرده و چون سنجگی کردن باشد پس آهستگی حاصل بالمصدرند که و این قاعده ایست از قواعد مختلفه فارسیان همین است یعنی نرم خوبی و خوشی در هر کار</p>	<p>بر لفظ ساکت مؤلف گوید که از آهستگی و تحمل وزم (آموی) گذشت حالا نظر باید کرد بر لفظ آنچه بهار و انند در معنی آهسته که اصل این چه باشد می گوئیم که اصل این آهسته بیای معروف باشد بروزن آهستگی است آهسته بجزف یا چنانکه آهسته مباد که مخفف آهسته بخیا ل ما آهسته یا آهسته هم آهستن یا آهستیدن است و این مصدر یعنی نرم خوبی کردن و هر کار را بنجام رسانیدن پس آهستگی حاصل بالمصدرند که همین است یعنی نرم خوبی و خوشی در هر کار</p>
--	--

<p>و این مصدر را متروک القصر لیم گوئیم - بیا و هندی مروجہ تلکلمات و دکن آستے بیای عجب نیست که محققین عجم نہ صرف آستن ببول یعنی آہستہ آمدہ و ماخذ آستے همان و آہستہ را ترک کرده اند بلکہ آہستہ و آہنگی یا آسکت لغت سنکرت است کہ گذشت ہم کسی نہ نوشتہ و آنگہ آہنگی و آہستہ را در پس بیدیت کہ فارسیان آہستہ را از آہستہ حلقہ لغت فرس آوردہ صاحب بہار عجم آستے درست کردہ باشد و اللہ اعلم بالصواب و صاحب اند صراحت فرمودہ کہ این لغت فارسی زبان است اگرچہ شکسپیر ہم در لغت خود آہنگی و آہستی و آہستہ این ہر سہ را فارسی بقول امیر فارسی - اردو میں مستعمل ہونٹ گوید و آہستی را مرادف آہنگی نوید و لیکن یعنی سہولت - نرمی - بقول آصفیہ و بیجا پن با وجودیکہ در کلام اساتذہ فرس استعمال آہستہ و آہنگی - آسانی -</p>	<p>و آہستہ را ترک کرده اند بلکہ آہستہ و آہنگی یا آسکت لغت سنکرت است کہ گذشت ہم کسی نہ نوشتہ و آنگہ آہنگی و آہستہ را در پس بیدیت کہ فارسیان آہستہ را از آہستہ حلقہ لغت فرس آوردہ صاحب بہار عجم آستے درست کردہ باشد و اللہ اعلم بالصواب و صاحب اند صراحت فرمودہ کہ این لغت فارسی زبان است اگرچہ شکسپیر ہم در لغت خود آہنگی و آہستی و آہستہ این ہر سہ را فارسی بقول امیر فارسی - اردو میں مستعمل ہونٹ گوید و آہستی را مرادف آہنگی نوید و لیکن یعنی سہولت - نرمی - بقول آصفیہ و بیجا پن با وجودیکہ در کلام اساتذہ فرس استعمال آہستہ و آہنگی - آسانی - و آہنگی بسیار یافتہ ایم تسکین خاطر مانع شود آہستہ بقول بہار (۱) حرکت بطی و (۲) کہ این لغت فارسی اہل است عجب نیست یعنی مخفی و پنهان مجاز است چنانچہ گویند کہ کہ ماخذ این سنکرت باشد و زبان سنکرت آہستہ از آنجا کہ ریخت یا در وقت شراب آسکت بالف محدودہ و سکون سین ہلہ و خوردن آہستہ زہر و پیا لہ ریخت و (۳) معمولاً فتح کاف یعنی سستی و کاہلی آمدہ و آسکتی یعنی وارمیدہ صاحب اند برین معنی لفظ آرام - کاہل و سست و آسکتا نامصدرش یعنی سستہ افزاید - سند معنی اول از کلام صاحب بر و کاہل شدن (کذا فی السامع) و در بیجا پن آخر لفظ (آہنگی) گذشت (کلیم ۱۵) ایدیل</p>
---	--

اندر بزم او پر زاری از حدی بری بیاو گیر از کر - مہولت سے نرمی سے - بقول آصف اللغات
 شمع آنجا گریہ آہستہ را بہ (امیر معزی ۱۵۷) اور (۲) چپکے سے درند سلہ) وہ خواب نازین
 چواسپ تو سن بی زین و بی لگام بے آہستہ ہے چل آہستہ اسے نسیم ڈانچل نہ روسے پار
 بعدش وزین و لگام یافت بے مؤلف گوئے سے جاوے کہین الٹ بے دوس غلطہ) لفظ
 کہ ماور معنی اول با حرکت بطی - حرکت نرم فانی آہستہ جھٹکے مرا جی ڈرتا ہے بے دیکھئے ہاتھ
 سامی افزائیم کہ بطی مقابل سریع است و کا جھٹکا نہ کر تک پیچھے بے تعلق ۱۵۷ اوس نے
 نرم و نازک مقابل کرخت و نسبت معنی دوم آہستہ پاس جا کے کہا بے کیوں یہ تم روتے
 عرض میشود کہ با مٹھنی و پنہان نما موش ہمزیہ ہو سبب ہے کیا بے گلزار نسیم ۱۵۷ آہستہ پھرا
 کنیم کہ کاری را بنجاموشی کردن چیزی دیگر است وہ سرو بالا بے سایہ بھی نہ اوس پر پی ڈالنا
 و پنہان کردن کاری بچیر و درہر دو فرق میں (۳) بقول آصف اللغات مہیے پن سے - آپ ہی
 است و سند دوم بہارتا سید قول مامی کند نے لفظ دہیا پر لکھا ہے کہ (ہندی) یعنی آہستہ
 و نسبت معنی سوم ہم عرض کنیم کہ لفظ غموش آہستہ آہستہ استعمال - از تکرار لفظ آہستہ
 و ہوا پر ہتر است فارسیان دو اب رام شدہ علاوہ معانی آہستہ معنی رفتہ رفتہ ہم پیدا میشود
 و اس ہم رسانیدہ را غموش گویند کنانی و ما بسد این غزلی از صاحب پیش ہی کنیم کہ ہر
 البرمان آہستہ یعنی آرمیدہ درست نباشد و شورش در سند استمالی لطافتی خاص دارد
 سند سوم مطابق قول ماست (اردو) آہستہ غزل ببا غر نقل کرد از غم شرب آہستہ آہستہ
 بقول امیر (فارسی) اردو میں مستعمل (۱) شورش بر آواز پس کوہ آفتاب آہستہ آہستہ

غریب ہو آتشاک اور خوروم نہ استم کہ خواہد خورد رفتہ رفتہ کے مقام پر بھی استعمال ہوتا ہے۔
 خونم چین کباب آہستہ آہستہ نہ زبش در پردہ (سوز ۵) مری آنکھوں سے اب ہمتا این
 افسانہ با احوال خود گفتم نہ گران گشتم بچشم سحر ہے اشک اک پل ہی نہ یزخم آہستہ آہستہ
 خواب آہستہ آہستہ نہ کباب نازک دل آہستہ آہستہ چور کیا کیجے بقول صاحب آہستہ
 ہواری خواہد برنگن از عذار خود نقاب آہستہ آہستہ (فارسی) دہیے دہیے دہیرے
 آہستہ آہستہ نہ سرانے ناک صاحب نیست دہیرے چکے چکے - قدم قدم - در جہ بدر
 نیست سحارش نہ دل بی عشق می گرد خواب رفتہ رفتہ۔

آہستہ آہستہ نہ باین خورندم از نسیان رفتہ آہستہ بسبتن چیری استعمال - متعلق
 افزون پر یہاں کہ از دل می برد یاد شباب یعنی اول لفظ آہستہ یعنی چیری یا بیری است
 آہستہ آہستہ نہ دلی نگذاشت در من وعدہ پختانکہ جامی گوید (۵) است آہستہ است
 پوچ او صائب نہ شکست این کشتی از موج انار جان بیدلان نہ اندکی آہستہ تر زندگن
 شراب آہستہ آہستہ نہ مؤلف گوید کہ در بقای تنگ را بہ (ارو) آہستہ بانڈھنا۔
 غزل صائب استعمال لفظ آہستہ بہ نکر ابا مصفا آہستہ بودن در سخن (مصدر صلاہی)
 بر آمدن و بر افکندن و بردن و خوردن و شکستہ جاسگی و اخفا سخن کردن باشد چنانکہ سعدی
 و گران گشتن خراب گردیدن نقل کردن آمد (ارو) گوید (۵) در سخن باد و ستان آہستہ باش
 امیر نے لفظ آہستہ پر فرمایا ہے کہ آہستہ آہستہ ناما اردو شمن خوشخوار گوش (ارو) بات
 گوار کے ساتھ بھی کہتے ہیں اور اس صورت میں آہستہ کرنا۔

(۱۲۵۸)

آہستہ ترداشتن پا | استعمال - نرم زرقاری

کنایہ از نرم خوگی کہ قدما بتعریف اسپ گفته اند

باشد چنانکہ ظہوری گوید (۵) گران تر بادخوا

(۵) ہم آہونند است و ہم یوز رنگ چہم

ای ناقہ پا آہستہ تر داری بکہ شد محل نشین از

آہستہ خو سیت و ہم تیز گام صاحب انید

خود ہی بہر سبکباری (۶) (ارو و) دسے پاؤن

درین معنی ہمزبان بہار و صاحب جامع اللغات

چلنا - بقول آصفیہ زمین پر آہستہ قدم رکھکر

برہمین لفظ بحوالہ ہمین سند فرماید کہ نرم خو -

جانا تاکہ آہستہ ہو - سہج سہج چلنا -

نرم مزاج - برو بار باشد - صاحب جامع اللغات

آہستہ جاروب زون | استعمال متعلق

(۱۲۵۹)

معنی اول لفظ آہستہ باشد یعنی جاروب نرمی

کہ این شعر مال کسیت بنجبال ما در مصرع

زون چنانکہ جامی گوید (۵) دسے بنجاک

ثانی (خوی بہت) باشد وجود (بہت) از

پاش با صد ذوق می سودم قرہ بگفت جامی

جامع اللغات پیدا است و وجود ربای چہم

گرو شد آہستہ زن جاروب را (۶) (ارو و) از نفس ہسٹلاج - اگر این شعر مفرد و داخل قطعہ

آہستہ بجاژ و دینا - آہستہ بہارنا - آہستہ چارنا

یا قصید و نباشد در مصرع اول ہم (یوز فام)

آہستہ خرامیدن | استعمال - بکمال نزاکت

(۱۲۶۰)

باشد - روح شاعر قدر مادہ ہند کہ در کلامش

تصرف کردہ ایم با بصحت کلامش خون جگر

آہستہ خرام بلکہ مخرام نیز قدمت ہزار جانست

خوردہ ایم حالا بر شعر صحیح نظر باید کرد کہ بتیز گامی

(ارو و) ناز و رعنائی کے ساتھ دہیمی چال چلنا - آہستگی در خوی کردن صفت اسپ باشد

آہستہ خوی | اصطلاح - بقول بہار

ورنہ بتیز روی آہستگی در خود طبیعت شایان

آہستہ خوی

اسپ نیست کہ فارسیان در صفات خواہستہ آصفیہ نے لفظ متحمل پر لکھا ہے کہ عربی اردو
 رانیا و رود اند۔ پس نتیجہ این عرق ریزی آست
 کہ آہستہ خوبی صفت اسپ باشد کہ زود
 عرق نمی کند (اردو) دیر سے پینا کرنے والا گھوڑا
 بقول بہار۔ نرم مزاج۔ نرم طبیعت۔
 آہستہ روا استعمال۔ بقول صاحب ہند

آہستہ رای استعمال۔ بہار بوالہ خان
 گوید کہ مقابل تیر رای نباشد تا مذموم بود بلکہ رای
 کسی کہ آہستگی و تانی را بہ پسند آہستہ رای باشد
 (نظامی ۵) کہ این کاروان مرد آہستہ رای
 چہرار ہم خدمت نیار و بجای بہ صاحب بچشم
 فرماید کہ دانا و دانشمند و آہستہ گوی باشد و صفا
 مؤید گوید کہ دانا کہذافی اللستور (اردو) بقول
 صاحب جامع اللغات متحمل۔ بردبار صاحب از میر غری گذشت (اردو) گھوڑیکہ سید پایا جانا۔

آہستہ گو کہ دیوار ہم گوش دارو (مثل) صاحب خزینۃ الامثال و امثال فارسی
 ذکر این کردہ از معنی و محل استعمال ساکت صاحب محبوب الامثال ہمین مثل را بہ تبدیل
 بعض الفاظ نوشتہ آہستہ لب بچیان دیوار گوش دارو مؤلف گوید کہ فارسیان
 ازین مثل مضمونی لطیف پیدا کردہ اند مقصودشان بتعلیم احتیاط است جانی کہ تکلمہ

شدن و از تیری پوشونی بانانندن توسن است فارسی
 گویند کہذافی البران) سند این بر معنی سوم لفظ آہستہ
 (نظامی ۵) کہ این کاروان مرد آہستہ رای
 چہرار ہم خدمت نیار و بجای بہ صاحب بچشم
 فرماید کہ دانا و دانشمند و آہستہ گوی باشد و صفا
 مؤید گوید کہ دانا کہذافی اللستور (اردو) بقول
 صاحب جامع اللغات متحمل۔ بردبار صاحب از میر غری گذشت (اردو) گھوڑیکہ سید پایا جانا۔

اسرار مبی شود اگر چه در خانہ بستہ باشد بنظر احتیاطی گویند کہ آغا آہستہ بگو کہ دیوار ہم گوش دارد
یعنی گوش دیوار موش است موش سوراخ ہا در دیوار می کنند نہ شود کہ کسی بیرون خانہ باشد
و آواز داخل پذیرد سورخ موش بیرون رسد (ارو و) بقول صاحب محاورات ہند
دیوار بھی کان رکھتی ہے، آپ فرماتے ہیں کہ رات کو دیوار سے بھی چھپانا چاہئے کوئی پتھر
سے سنتا نہ ہو۔ صاحب محبوب الامثال نے لکھا ہے (دیوار کے بھی کان ہوتے ہیں) آپ
کا قول ہے کہ پنجاب میں اسی مثل کا ترجمہ یہ ہے (کنہان نون بھی کن ہوندے نے)

آہستہ و لا بستہ بقول صاحب شمس	و اعطف رامی آرنہ کذا فی بحر العجم پس اگر آہستہ
آہ کشیدن از اندوہ - دیگر کسی از متحققین ذکر این نکرد و هیچ متحقق نشد کہ لا بستہ چہ باشد فار یعنی چہ تعلق دار و نہ آہستہ را باین معنی تعلق	ولا بستہ را بدل مہل گیریم یعنی آہستہ باشد والعہ اعلم (ارو و) دیکھو آہستہ۔
است و نہ آہستن و لا بستن مصدر است کہ این را با او تعلق کنیم۔ اگر این را بحال خود گذاریم۔ بدل مہل توان گرفت بچو مال مال و تا گذر دو آثار صبح ظاہر شود ہمیں یک ساعت	استعمال - باضافت ہای ہوز آہ سحر گاہی آہی کہ مصیبت زدگان اور
مار و شب تب صاحب قواعد فارسی گوید کہ است کہ خنکگان از خود بخیر باشند و خواب این تا بچ مہل است حال بروا و عطف نظر گران بدہوش - اہل دعا و استدعا این ساعت	وقت سحر کشند گویند کہ ہمہ شب چون بہ خوابی
فارسیان گاہی در میان مال مال و مار مار ہم الدعوات بردارند و آہ خالص از پرودہ قلب	تہنائی را غنیمت شمارند و دست بدر گاہی

بیرون می آرند صاحب (۵) ترا کسی کہ باہ مسب و لغواہ با و از بلند بگرمی جوش دل کشید
 سحر سخو استہ است ہذا نخل زندگی خویش بر نخواستہ نشود و بہ تنفس تند بر آید بکذا فی العیاش و لا
 استہ (ولہ ۵) علم نصرت ما آہ سحر گاہی (صائب ۵) عاشق ناکام از دلدار دور افتا
 ما ہر خاموشی ما چتر شہنشاہی ما ہذا (ارو ۵) است ہذا آہ سرد و چہرہ روشن بر این معنی گویا
 نے آہ نیم شب کا ذکر کیا ہے۔ فرماتے ہیں کہ (جای ۵) باہ سرد و خود خوشباش جامی ہذا
 وہ آہ جو آدھی رات کو درد مند کے دل سے کزین دے بروما خضر بہاری ہذا (ارو ۵) آہ
 نکلے یہ وقت زیادہ قبولیت دعا کا ہے ہم سرد۔ بقول امیر ٹھنڈی سانس (وزیر ۵)
 کہتے ہیں کہ آہ سحر اور آہ سحر گاہی بھی کہہ سکتے ہیں جو آہ سرد بھری اس نے مہنس دیا ہذا
 ہیں (سومن ۵) ہوے بخواب آہ نیم شب کھل کی کلمی نیم سحر سے چنگ گئی ہذا
 سے تو لگے کہنے ہذا کہ سوتون کو جگا دیتے ہو تم بھی آہ سرد اون (مصدر اصطلاحی) یعنی آہ
 کیا قیامت ہو ہذا
 آہ سرد بر آوردن (مصدر اصطلاحی) کندہ سرد او ہذا دروں ہوس اڑ شستم ہذا (ارو ۵) ہذا
 باشد از بر آمدن آہ ز ظہوری (۵) لغت جگر امیر نے آہ سرد کرنا یعنی آہ بہرنا لکھا ہے لیکن
 درست غزولیت بر آتش ہذا آہم کہ بر آورد مصدر فارسی کا حقیقی ترجمہ آہ نکلنا ہے۔
 سری دو و کباب است (ارو ۵) آہ نکلنا۔ آہ سرد از جگر بر آوردن استعمال۔ بیرون
 آہ سرد استعمال۔ باضافت ہای ہوز۔ آوردن آہ سرد باشد از جگر۔ تعریف آہ سرد
 بقول صاحب بحر آہی کہ بخوف انشای راز گذشت (صائب ۵) دلم چو برگ خزان دیدم

(۱۲۶۱)

(۱۲۶۱)

بازمی لرزد که آه سرودگر از جگر برآورد است
(ارو) آه سرودگر سے نکالنا۔

جلجانا۔ (۲) طلی ہولی آہ۔
آہ شدن آرزو (مصدر اصطلاحی) نکالنا

(مصدر اصطلاحی) قبول

اصنی بذیل لفظ آہ (آہ شدن) اراد کر کردہ

آہ سرزدون

بہار یعنی آہ زدن مؤلف گوید کہ آمدن آہ
معنی ساکت و از خیزن اصفہانی سدا رو

با شد مراد آہ سردادن (اصبع شیرازی)

با و دامن و لم بال ہندری سوخت آہ حسرت

دوش سرزد بی خبر آہی بلندی از و لم

شدم از بیستہ سوزان رفتم مؤلف گوید کہ

نہ فلک را سوخت بالا تر نیدانم چه شد

آہ شدن کسی یعنی آہ قرار یافتن آنکس باشد

از کلام بیدل ہم بہت آمدہ (۵) ہیج

پس خود آہ قرار دادن ادعای شاعر

آہی سرزد کز ما گذازی گل نگر و پمچول از آب

کہ از لغت آہ تعلق ندارد اما آہ شدن

گردیدن خبر داریم ما (ارو) آہ نکلتنا۔

بہا کہ آہی باشد از ناگامی۔ زیرا کہ (آرزو

بر آمدن) بگام رسیدن و کامیاب شدن است

(۱) آہ سوختن

(استعمال) آتش گر

و در آمدن آہ) کامیاب نمی کند پس (آہ شدن

(۲) آہ سوختہ

و سوختن آہ (۲) آہی آرزو چیریکہ آرزو و بنا گامی بر آرزو خاکہ ضنا

کہ سوختہ شود (ظہوری) آہ سوختگان تو گوید (۵) آرزو در دل غمیدہ ما آہ شود

آہ می سوزد بہ راہ گرم روان تو راہ می سوزد

رگ خامی برد از عود برون بخر ما (ارو)

دولہ (۵) ز چشم غم زدہ اشکی بر لہک انشر و آہ سوزد

یعنی آرزو خاک میں مل جاتا

آہ سوختہ آہی باہ پوستاندہ (ارو) آہ کا آہ شرفشان

استعمال۔ با صفت با آہ

(۱) (۲)

کنا یہ از آہ آتھین است کہ شرفشان صفت آہ ہی ہوز آہی کہ صبح را پوشیدہ کنیدی
 باشد چنانکہ ظہوری گوید (۵) چہ مشکست از دوش صبح روشن نشود چنانکہ ظہوری
 شب ہجر راہ دشت بلا ذہر و شالی آہ شرر گوید (۵) عجب کہ راہ تو اندر روز بر دشم
 نشان رفتن (ارو) دیکھو صفات ارو بشام ہجر ز بس آہ صبح پوش کشم (ارو)
 متعلق بہ لفظ آہ کا نمبر (۳۶) جس پر اسکی سند ہے وہ آہ جس کا دھوان صبح کو روشن نہ ہونے کی

آہ شکستن برب | (مصدر اصطلاحی) کن آہ علم زدن بر چرخ | (مصدر اصطلاحی) (۵۱۱)

باشد از بند نہ شدن آہ چنانکہ خرین صفائی کتابی باشد از بسا بلند شدن آہ و بالفک رسیدن
 گوید (۵) صد جا شکن طرہ آشتہ ولی ہست چنانکہ ظہوری گوید (۵) بفرونی مباد آہ علم
 آہی کہ مر ارب اہلار شکستہ (ارو) آہ لب آہ بر چرخ اگر علم زند (ارو) آہ فلک پر
 ہی پر رہ جانا۔ بلند نہ ہونا۔
 پہنچنا۔ دیکھو صفات آہ جس میں آہ فلک پیا

آہ شنیدن | استعمال۔ صاحب معنی آہ فلک فرسا۔ کا ذکر ہے۔ محاورہ اردو میں

ذکر این کردہ یعنی رسیدن آواز آہ در گوش است علم آہ بھی متعل ہے دیکھو آہ کے تشبیہات
 (غنائی شیرازی) ہر کہ بشنید آہ سر دم در آہ کا جھنڈا فلک پر گزنا۔ کہہ سکتے ہیں۔

دلش پیکان شستہ و آنکہ دید آن چشم خونبار آہ غمیرین | (اصطلاح) بقول صاحب

ز جانش نالہ خاستہ (ارو) آہ کی آواز بحر و توتید آہ دروناک است (خاقانی) (۵)

سنا۔ آہ سنا۔ بس اشک شکن کہ فرو بارم از نیازہ پس آہ

آہ صبح پوش | (اصطلاح) باضافت غمیرین کہ بعد ابر آورم بلب را حوط زاہ غمیرین

چنانکہ ہر رخ را وضو باشک مصفا بر آورم
مؤلف گوید کہ استعمال را آہ بر آوردن بگشت
ستانہ قنودہ آہ در رقص پندار و آہ نکلنا
آہ کا وجد کرنا۔

وا زین سند آہ غنبرین بر آوردن پیدا میشود
آہ فروشاندن (مصدر اصطلاحی) بند

کہ متعلق از بہان استعمال باشد مخفی بسا کہ آہ درو
کردن آہ باشد چنانکہ ظہوری گوید (۵) آہ

بر دل نزدیکان اثر سازد و در قریبان آہ کنندہ
درونہ تاب ظہوری فروشانند پیکر جوش سینہ

ہتلکہ پیدای کنند ہمین سبب کہ فارسیان این
پنخت ہوس ہای خام من پندار و آہ

آہ غنبرین گویند یعنی چنانکہ بوی غنبر از وجود او
بند کرنا۔

اہل محفل را خبری و ہمین سان آہ دروناک
آہ فلک پیماکشیدن (اصطلاح) کنایہ

اہل محفل را بسوسے آہ کنندہ متوجہ می گردانند۔
از آہ بلند تر کردن باشد چنانکہ ظہوری گوید (۵)

و این اثر در دست (ار و و) آہ دروناک
ای خوشاکر چشم تر در پاکشم پیکر کشم آہی فلک

(آہ درو آئیند و کچھو نمبر ۲۵ صفات آہ جس پر
پیماکشم پندار و و) صفات آہ کے

اس کی سند ہے۔
نمبر (۴۷) پر آہ فلک پیماکا ذکر ہوا ہے

آہ قنودن و رقص (مصدر اصطلاحی)
اور آہ کہنچیا بھی آیا ہے (دیکھو آہ کشیدن

ادعای شاعریت ہر اوازہ بر آمدن آہ است
پس آہ فلک پیماکہنچیا یا آہ بلند کہنچیا کہہ سکتے

چنانکہ ظہوری گوید (۵) از جرہ نشانی غم تو بہین۔

آہک صاحب رشیدی و بہار گوید کہ بالمد و القصر۔ چونہ زیراکہ چون آب برمان
پاشند بخاری مانند آہ از آن بر خیزد۔ صاحبان سروری و مؤید و شمس ہم ذکر این کردہ اند

(۱۳۶۴)

(۹۹۳)

(۹۹۴)

صاحب محیط فرماید کہ اسم فارسی است و گچ نیز گویند مؤلف گوید کہ چون آہک را با رگ
 بسایند مرکب آن گچ است و مجرد آہک گچ نباشد تحقیق کا ملش بجای خود آید الحاصل
 بقول محیط آہک خاکستر اجرام حجریہ و خفنیہ و صدقیہ و حلزونیہ و پوست بنیہ باشد و مراد از
 خاکستر در اینجا کلس است زیرا کہ از اجسام محترقہ آنچه رطوبت آن باتش فانی گردد اگر مشتعل
 باشد آزار ماد گویند و الا کلس نامند و شک نیست کہ احوار و آنچه شبیہ بدان باشد چون بسوزند
 مشتعل نشود بخلاف چوب و مانند آن و بہترین آن از سنگ مرمر باشد با جملہ آب ندیدہ
 گرم و خشک در چہارم و گویند گرم در آخر اول و خشک در آخر دوم و آن محرق لذاع است
 بہترین مصلح این خطمی مطبوخ و روغن بادام و روغن دیودار است (ارو) چونا بقول
 اصفیہ (ہندی) اسم ذکر آہک - کلس صاحب ساطع نے (چونا) کو زبان سنسکرت کا لفظ
 کہا ہے شکسپیر نے بھی اسکی تصدیق کی ہے۔

<p>آہ کروں استعمال - صاحب اصفیٰ ذکر دل آہ بے حجاب نکر دینا مہ مہ سیاہ تاب</p>	<p>آہ کروں استعمال - صاحب اصفیٰ ذکر دل آہ بے حجاب نکر دینا مہ مہ سیاہ تاب</p>
<p>این کردہ یعنی آہ کشیدن باشد (فغانی شیرازی) نکر دینا (ارو) آہ کرنا بقول امیر آہ منہ سے</p>	<p>این کردہ یعنی آہ کشیدن باشد (فغانی شیرازی) نکر دینا (ارو) آہ کرنا بقول امیر آہ منہ سے</p>
<p>از گریہ سوختیم و تو آہی نیکنی و در آب نجان - کراہنا (وزیر) جو دیکھے سر و توای</p>	<p>از گریہ سوختیم و تو آہی نیکنی و در آب نجان - کراہنا (وزیر) جو دیکھے سر و توای</p>
<p>آتشیم و گاہی نیکنی (جہا ہی اصفہانی) پیش گل ہوا مجھے ثابت ترے فراق میں گلشن بھی</p>	<p>آتشیم و گاہی نیکنی (جہا ہی اصفہانی) پیش گل ہوا مجھے ثابت ترے فراق میں گلشن بھی</p>
<p>کسی زوست تو آہی ہی گنم (صائب) آہ کرتے ہیں</p>	<p>کسی زوست تو آہی ہی گنم (صائب) آہ کرتے ہیں</p>
<p>خدا بلطف کند چارہ دل صائب ہے کہ مبتلاست آہ کش استعمال - بقول بہار مراد آہند</p>	<p>خدا بلطف کند چارہ دل صائب ہے کہ مبتلاست آہ کش استعمال - بقول بہار مراد آہند</p>
<p>بدرویکہ آہ نتوان کرد (ظہوری) دو مولف گوید کہ آہ کشیدن یعنی آہ کروں می آہ</p>	<p>بدرویکہ آہ نتوان کرد (ظہوری) دو مولف گوید کہ آہ کشیدن یعنی آہ کروں می آہ</p>

و این متعلق بہان مصدر است کہ امر کشیدن بعد داخل مصدر کنیم (اروو) آہ دل سے نکالنا۔
 اسی آمدہ افتادہ معنی فاعل کردہ است و پس آہ کشیدن استعمال۔ بقول بہار یعنی آہ
 (ظہوری ۵) خطاب تو مستثنی اسے ماہ و زون (ظہوری ۵) آنقدر بے رخ تو آہ
 مرا نام بیچارہ و آہ کش (اروو) آہ کرنیوالا کشم بکہ روز سیاہ بر خیزم (صائب ۵)
 آہ کشاؤن ازول (مصدر اصطلاحی) می کشد ہر کس کہ آہی ما پریشان می شویم بید بخون
 بہار آہ کشاؤن را معنی آہ زون نوشتہ (بابا فغانی) از نسیمی ہر طرف مائل شو و (ارسلان ۵) ہر کجا آہ
 (۵) حذر از شکایت من کہ بود تمام آتش بکشد عاشق دل سوختہ نہ نام حشر رود و در افلاک آنجا
 زول گرفتہ آہی کہ چیم شب کشایم نہ مؤلف (اروو) آہ کہنچا بقول میرزا (نصیر ۵) تاب کیا جو
 گوید کہ مصدر کشاؤن می خواہد کہ (ازول) راہم بچھو و نظری و گوی بکہنچا آہ کروں چشم قرین تر سکاہ

آہکیدن | صاحب موارد گوید کہ معنی کشیدن و حاصل بالمصدر این آہیک معنی کش
 و ہمین باشد امر حاضرش معنی کش دیگر کسی از محققین ذکر این کرد صاحب نوادر آہیکدا
 اسم فاعل و امر مصدر آہیکیدن گوید و ما تحقیق این بجایش کنیم خیال معنی آہیدن مخفف
 آہیکیدن باشد چچو آہختن کہ مخفف آہختن است مخفی مباد کہ خیال ماخذین مصدر ہم نقط
 آہ باشد (کیا) بکسر اول و بالفت کشیدہ معنی وہان و نیز معنی صاحب و خداوند۔ کذا فی
 البرهان پس (آہ کیا) بقلب اضافت معنی صاحب آہ باشد و (ذن) علامت مصدر الف
 کیا را حذف کرد آہکیدن شد کہ معنی (صاحب آہ شدن) یعنی آہ کشیدن باشد و مجازاً ان
 مطلق کشیدن استعمال این نظر نیادہ (اروو) آہ کرنا۔ کہنچا۔

آه گذشتن از چرخ | (مصدر اصطلاحی) ابر بهاران گردد آه گریه آلودم و بجای دانه

کنایه از بلند تر شدن آه باشد (علمی کاشی ۵) فریاد از دل هر دانه بر خیزد (ارو ۱) آه گریه آلود
اگر چه چرخ نماند ز دور و پیر ولی نیز چرخ می گذرد (ارو وین که) سکتے ہیں یعنی وہ آه جو گریه کے
بتیو آه و زاری ماڈ صاحب اصفی ہین سند کے ساتھ ہو۔

بر (آه گذشتن) آورده بخیاں | (آه گذشتن) چرخ آه گشتن | استعمال - بقول بہار معر

نباشد (ارو ۱) آه بلند ہونا - همان چرخ چنانہ مولف گوید کہ گشتن بضم اول تکسر و فتح
آه گرم | استعمال - باضافت ہائی ہوز مقابل ثانی معنی جدا کردن و شکستن آمدہ کذافی بحر

آه سرد یعنی آہیکہ دلخواہ با و از بلند گرمی چرخ و بقول صاحب نوادر از ہم جدا شدن ہم پس
دل کشیدہ شود (صائب ۵) آه گرمی میکند آه گشتن معنی جدا شدن آه از لب و قطع سلسلہ

افلاک رازیر و زبر پناہ چنان کہ خط کشیدن صنفہ اش یعنی بند شدن آن باشد چنانکہ ظہوری
باطل شود (ظہوری ۵) آه گرم می نشاند گوید (۵) نگسند آہ چه در خواب و چه در بیداری

ہر کجا تخم شریر پناہم خواب داغم برق زاری بر کردہ پیوند با تودہ رگ و ریشہ ماڈ (ارو ۱)
رجامی (۵) چو برق از آہ گرم آتش فروری آہ بند ہونا۔

چو شمع از سوز دل شب زندہ داری | (آه گشتن) استعمال - مرادف آه گشتن
آه گرم - دیکھو صفات آہ کا نمبر ۵۳۔

آہ گریہ آلود | استعمال - باضافت ہائی ہوز اگر چہ گشتن است پونہ در جگر نیست دل از
آہی کہ با گریہ بر آید چنانکہ صائب گوید (۵) گریہ خراب است (ارو ۱) دیکھو آہ گشتن۔

(۹۹۵)

(۹۹۶)

(۹۹۷)

<p>آه گم کردن استعمال - کنایه باشد از ضابط بفتح میم و سکون نون و وال ابجد (اا کسی را کردن آه چنانکه ظهوری گوید (س) بصدید گویند که دروغ گوید تا مردم را فریب دهد و توان آه گم کرده چه حاجت منت به بر کشیدن بقول صاحب جامع بر وزن ناز خند - دروغ (ار دو) ضابط آه کرنا - گویند فریب و بقول سروری (۲) تفت</p>	<p>آه مظلوم استعمال - باضافت های توند و اند و بناک هم (حکیم اسدی (س) کفش هوشی بقول صاحب اند معروف و فرماید که آتشین گردی آه مند و گر راست بودی نگرودی گزند مار - تیر نظم - دم تنجایی - دم نیم سوز - دو دو جگر (ناصر خسرو (س) فرمند بد کنش هرگز مرو پنا و دودل - از تراوفات این است مؤلف نگرودی در دند و آه مند فرماید که در شعر دوم گوید که آهی که از دل مظلومان بر آید - آنچه صاحب سنی ترکیبی آه مند - وارنده آه باشد که متاسف اند هوشش مرادفات را ذکر کرده است هر یک و اند و بناک آه بسیار شد صاحب جهانگیری ازان مرادف آه باشد بر سبیل کنایه نه آه مظلوم بر معنی اول هم زبان بهار و از صاحب فرنگ مای گوئیم که بر آتشین ما بیان کرده ایم که منظوم سند آورده (س) آذرخش صاعقه کنایه از آه گرم است و تحقیق بالقی بجای خود بدی آسیب آه مند ان دروغ گو فریب آید (از سدی شیرازی (س) برس از آه مظلومان صاحب رشیدی ذکر هر دو معنی کند صاحب که هنگام دعا کردن و اجابت از در حق بهر تقابل شمس گوید که آه مند آه و مال و معنی دروغ گو می آید (ار دو) آه مظلوم - مظلوم کی آه - نیز آمده - مای گوئیم که در معنی اولش تسلیح آه مند استعمال - بقول صاحب برهان بیان است بقول بهار دروغ گو و بدین معنی</p>
---	--

<p>ظاہر استبدل آسند است برقیاس آماس و آماہ کہ ترجمہ ورم باشد۔ و نیز صاحب آہ ونا و صاحب آسند ہنر بانس۔ مامی گویم کہ معنی دوم بلکہ بہ تصنع آہ آہ گوید و مجاز ازین دروغ گو با شد حقیقی است یعنی دارندہ آہ انچہ بعض صاحبان تحقیق معنیش متاسف و اندوہناک و دارندہ (۳) آہ کرنے والا۔</p>	<p>نالہ نوشتہ اند مجاز باشد و معنی اول ہم من و جہ حقیقی است یعنی کسیکہ آہ حقیقی بزبان نہارد ار و اولاً) تصنع سے آہ کرنے والا۔ جھوٹا نہر کی</p>
--	--

آہن | بقول صاحبان برہان و جامع و شمس و جہانگیری بفتح ثالث و سکون نون (۱)
معروف است (۲) شمشیر و تیغ را نیز آہن گویند۔ صاحب رشیدی بر معروف قانع و صاحب
ناصری بر معنی دوم صاحب آسند و بہار گوید کہ ترجمہ حدید است و این دو قسم بود قسم اول بولاد
و قسم دوم آہن تیرہ مغز۔ زنگار خوردہ و ناب از صفات اوست (۲) تیغ (۳) رنجیر کہ برپاسے مجرمان
نہند و این مجاز است (مسعود سعدی) ماہمہ آوسیم لیک از ماہن آن گرامی تراست گو دانا
ہمہ آہن از جنس یکدگر است ہمہ از سیانہ خار است ہنعل اسپان شد انچہ ریم آہن ہن تیغ
شاہان شد انچہ روہیناست ہن نظامی (۵) کسی را کہ جانش باہن گزم ہنسی جاہاد رسکا
رزم ہن (۵) سخنہای بدش تعلیم کردند ہن و عدہ باہن ہم کردند ہن (جامی ۵) در وصف
خطش جامی آہن سخن نو کرد ہن ذوق دگر است آری اشعار مجتہد را ہن (میر خسرو ۵) نخستش
آہنی بر پانہاند ہن زگو نہر بند بر دریا نہاند ہن معنی مباد کہ صاحبان تحقیق معنی اول را بلفظ
معروف حوالہ کردہ اند مامی خواہیم صراحتش کنیم۔ صاحب محیط فرماید کہ این از جملہ فلزات
است و اجناس کلیتہ آن دو نوع می باشد یعنی زر و مادہ۔ زر آن کہ صلب است فولاد و مادہ

آن کہ نرم است آہن و این را در مداوات دخل بسیار است چنانچہ مداوامی کنند نفس گرم و براوہ و تو بال و خبث و زنگار و زنگ آن (ال) چنانچہ صاحبان لغت بر معنی دوم تیغ را مخصوص کرده اند درست نباشد بلکہ سلاح آہنی باشد صراحت این بر آہن پوشیدن می آید بالجملہ آہن گرم و خشک و در دوم است و گویند خشک در سوم صاحبان لغت فرس بال اتفاق این را لفظ فارسی زبان گویند و تسکسپیر کہ محقق معتبر است ہم این را فارسی گوید (ارو) (۱) آہن بقول امیر فارسی (ارو) من مستعمل - مذکر - نوبا - (داسیر) کیون نہ سمجھین سخت دل آہن مزاجی کو فروغ پز آگ میں پڑ کر طلای سرخ آہن ہو گیا پز (آتش) زرہ جس دن سے ای قاتل گلے میں تو نے ڈالی ہے پز طلاؤ نقرہ کو اک رشک ہے اقبال آہن پر پز ہم کہتے ہیں کہ فولاد آہن کی ایک قسم ہے جس کا بیان (آہن جرب) پر آو گیا - (۲) سلاح - بقول صحیحہ (عربی) (ارو) من مستعمل - اسم مذکر - آہ جنگ - رٹنے کے ہتھیار (۳) بیڑی - مونث -

آہن آشیان	اصطلاح - بقول صاحب مورم مبین از شرزہ شیر انم شمر پز بخت ستم
بجز انگشت دان نیاطان باشد - مؤلف گوید	گاہ بعد از موم آہن بر کشد (ارو) و بگو
کہ ہمان (آشیان آہنی) کہ گذشت (ارو) و بگو	(آب از آتش بر آوردن)

آہ ناسرہ | (اصطلاح) آہ مصنوعی باشد

آہن از موم بر کشیدن	مصدر صطلاحی کہ از دل نہ براید و صرف از زبان آہ آہ کنند
کا عجیب و غریب کردن در معروف رآب از آتش (ظہوری) (۵) گر آہ ناسرہ باشد نفس نمی گیر	پز
بر آوردن کہ گذشت (ظہوری) (۵) ناما توان	شدیم صیر فی غم ز بسکہ غم دیدیم چغنی مباد کہ

<p>صیرنی بافتح لغت عربی است بمعنی صرف نون اول بقول بہار و صاحب ابن کتایہ از امر کہ در رم و دینار را گردانیدہ سرہ را از نام سرہ و و بیفائدہ کردن است (شیخ شیراز) آہن یا بدکنانی المنتخب و النیاش (ارو) افسردہ فی کو بد کہ جہدہ باقتضای آسمانی مصنوعی آہ۔</p>	<p>آہن افتادون استعمال۔ صاحب صفی آہداریش و ساختن چیز با از دست از کوفتن ذکر این کردہ از معنی ساکت و حوالہ بسوی کند یعنی (آہن بدکیش افتادہ) کہ بجای خود می آید مؤلف گوید کہ آہن افتادون بی آب شدن آنست (ارو) لہے کی آب جاتی بنا</p>
<p>آہن افسردہ (اصطلاح) بقول صنایع بحر عم باصاف نون تیج و کار و زنگ بستہ و کند باشد صاحب ابن سبوح الہ فرنگ و زنگ ذکر این کردہ مخفی بہاد کہ آہن یعنی شمشیر بجایش گذشت (ارو) زنگ آلود۔ زنگ آلودہ۔ زنگ کر کے کون بجلابند ہو اٹھی مین۔</p>	<p>آہن افتادون استعمال۔ صاحب صفی آہداریش و ساختن چیز با از دست از کوفتن ذکر این کردہ از معنی ساکت و حوالہ بسوی کند یعنی (آہن بدکیش افتادہ) کہ بجای خود می آید مؤلف گوید کہ آہن افتادون بی آب شدن آنست (ارو) لہے کی آب جاتی بنا</p>
<p>آہن افسردہ (اصطلاح) بقول صنایع بحر عم باصاف نون تیج و کار و زنگ بستہ و کند باشد صاحب ابن سبوح الہ فرنگ و زنگ ذکر این کردہ مخفی بہاد کہ آہن یعنی شمشیر بجایش گذشت (ارو) زنگ آلود۔ زنگ آلودہ۔ زنگ کر کے کون بجلابند ہو اٹھی مین۔</p>	<p>آہن افسردہ (اصطلاح) بقول صنایع بحر عم باصاف نون تیج و کار و زنگ بستہ و کند باشد صاحب ابن سبوح الہ فرنگ و زنگ ذکر این کردہ مخفی بہاد کہ آہن یعنی شمشیر بجایش گذشت (ارو) زنگ آلود۔ زنگ آلودہ۔ زنگ کر کے کون بجلابند ہو اٹھی مین۔</p>
<p>آہن افسردہ کوفتن (اصطلاحی) باصاف (۱) کنایہ باشد از دور کردن بند و زنجیر۔ بصلہ (۲) کنایہ از نهادن آن بصلہ و زنجیری</p>	<p>آہن افسردہ کوفتن (اصطلاحی) باصاف (۱) کنایہ باشد از دور کردن بند و زنجیر۔ بصلہ (۲) کنایہ از نهادن آن بصلہ و زنجیری</p>

۱۵) شہر دیمیان را بر خویش خواندند و سزاوار آگ کو آگ ہی مارتی ہے۔ صاحب اصفیہ
 ترجیحاً گاہی نشاندہ زپا و زسر آہن انداختش نے (جیسے کوتیا) پر لکھا ہے کہ ہر فرعون نے
 زفسوج زر خلعتی ساختش و مؤلف گوید راموسی۔
 کہ لصلہ ترجمہ برای نهادن زنجیر بند این از کلام آہن بد کیش افتادہ (مثل) بہار گوید کہ
 میر خسرو بر لفظ آہن گذشت (اردو) (امیر) کہ در مجمع التماثل آوردہ کہ چون کسی را ہمان شہنشاہ
 کاٹنا (۲) بیری ڈانا۔
 آہن باہن نرم توان کرد (مثل) آہن
 محبوب الامثال ذکر این کردہ۔ مؤلف گوید
 کہ فارسیان این مثل بجائے زنند کہ بقابلہ پہلوان نے
 پہلوانی در آید یا برای کاری مشکل مشکل پسندی افتادہ (بجای خود گذشت و معنی آن بی آہ
 را مقرر کنند و در دیگر ہم چنین مواقع صاحبان
 امثال ذکر این نکرده اند اردو لو ہے کو لو ہا
 مانتا ہے۔ آگ کو آگ مارتی ہے۔ ان دونوں
 اردو کہاوتوں کا ذکر صاحب محبوب الامثال
 نے کیا ہے۔ امیر نے دوسری کہاوت پر کیا ہے جو قریب قریب اسی مثل فارسی کا
 فرمایا ہے کہ شریر شریر ہی سے دبتا ہے فقیر ترجمہ ہے کہ کینہ سے خدا کا م نہ ڈالے۔
 امیر شہدے کے ساتھ شہدہ پن ہی چاہئے
 یعنی بد اصل اور کم ذات سے خدا پالانڈا

دیتا ہے (۵) میں کیا جانا اٹھائی فلک کو کنا یہ باشد از زنجیر و رپا ہی کسی کردن سند
 کہنے سے کسی کو کام نہ ڈالے خدا کہنے سے **آہن** از کلام ناصر خسرو بر لفظ آہن گذشت
 اگرچہ ہم نے اس شعر کو فرہنگ اصفیہ سے نقل (اردو) پافن میں بڑی ڈالنا۔

کیا ہے لیکن (میں) کے عوض (میں) کا استعمال **آہن** سچتہ استعمال۔ باضافت نون۔ آہنی
 قابل غور ہے۔

کہ تابش داوہ باشد۔ ضد آہن خام کہ می آید
آہن بڑ (اصطلاح) بقول صاحب انند سدا میں از کلام ناصر علی ہما نجا باشد اردو
 بجوالہ فرہنگ فرنگ بضم بای اچید و سکون گرم کیا ہوا ہوا۔ آبدار ہوا۔ مذکر۔

رای مہلہ و زو و لقب زن را گویند مخفی ہوا **آہن پوشیدن** (مصدر اصطلاحی) بقول
 کہ بر امر است از مصدر بریدن و بعد لفظ آہن بہار (۱) کنا یہ از سلاح پوشیدن صاحب انند

آمدہ بقاعدہ فارسیان افادہ معنی فاعل کند و اصفی ہم ذکر این کردہ مخفی مباد کہ آہن تحقیق
 پس آہن بڑ یعنی برندہ آہن است لقب زن **آہن پوشیدن** (مصدر اصطلاحی) بقول
 چاکدست دیوار شکی و آہنی را ہم سوراخ (میر معزی ۵) در شخص من نخواہی چون تا

بدین وجہ آہن بڑ کہند کہ کنا یہ از لقب زن **آہن پوشیدن** (مصدر اصطلاحی) بقول
 باشد (اردو) لقب زن بقول اصفیہ (فارسی) مخفی مباد کہ سلاح لغت عربی است بقول صاحب
 اردو میں مستعمل۔ اسم مذکر۔ دیوار میں گھٹا چھوٹا **آہن پوشیدن** (مصدر اصطلاحی) بقول صاحب

کر چوری کرنے والا۔ سزنگ لگانے والا۔ **آہن پوشیدن** (مصدر اصطلاحی) بقول صاحب

آہن برپا ہونا (مصدر اصطلاحی) در سلاح داخل است (۲) تحقیق اور محاورہ

معاصرین عجم آہن پوش ہر کب بجزی خلیگی رگونیہ (عربی) (اسم مذکر) آکہ جنگ۔ لڑنے کے ہتھیار
 (ارو و) (اسلام) سلاح باندھنا۔ ہتھیار باندھنا۔ (۲) جنگی جہاز۔ بقول آصفیہ (فارسی) ارو وین
 زرہ پہنا۔ واضح ہو کہ عربی میں زرہ لفظ سلاح مستعمل لڑائی کا جہاز۔ مؤلف کہتا ہے کہ اسکی
 میں داخل ہے اور ارو وین سلاح بقول آصفیہ آہن پوش بھی کہتے ہیں۔

آہنج | بقول صاحب برہان و پہلوی لفتح ثالث و سکون نون و جمیم (۱) بمعنی برکشیدن
 باشد مطلقاً۔ صاحب ناصر ی این را مرادف (آہنگ) قرار دادہ گوید کہ بمعنی کشش و
 بمعنی کشیدن نیز آئمہ صاحب جہانگیری و جامع ہم این را بمعنی کشیدن نوشته سند صاحبان
 ناصر ی و جہانگیری از کمال اسمیل است (۵) بدست را و تو اندر حسام جان آہنج چندان
 صفت کہ بود در میان بحر ہنگ بآ این سند را متعلق بہ معنی سوم گیریم (صاحب سروری
 بحوالہ ادا ت الفضلا گوید کہ بمعنی انداختن نیز و صاحب مؤید بحوالہ شرق نامہ و لسان الشعرا
 فرماید کہ انداختن است و نیز گوید کہ بقلم صاحب قنیہ در حاشیہ ملقط شرق نامہ بمعنی پوشیدہ و
 ورقنیہ معنی آہنجیدن کشیدن است پس باید کہ آہنج بمعنی کشیدن باشد۔ صاحب پہلوی
 ہم بحوالہ ادا ت الفضلا ذکر معنی انداختن کند و صاحب آئمہ در ہمہ معانی نقل نویں صاحب
 ناصر یست مؤلف گوید کہ محققین فرس و ہند برین لفظ چہ مایہ کم اتغالی کردہ اند کہ مشاققان
 تحقیق را بدشت پریشانی بردہ اصح آنست کہ آہنجیدن مصدر یست مرادف آہنجیدن بمعنی
 نوشیدن۔ کشیدن۔ انداختن کہ بیان بگوش بجای خود آید و آہنج حاصل بالمصدر بمعنی
 نوش کشش و انداز۔ از محققین متذکرہ بالا صاحب ناصر ی کشش را بیان کردہ و پس

مانند انیم کہ صاحبان برہان و پہلوی و جہانگیری و جامع و مؤید سچہ اصول و سچہ تحقیق
 آہنج را معنی بر کشیدن و کشیدن و انداختن نوشته اند۔ عجب است از صاحب موارو کہ
 محقق مصادراست و آہنجیدن را ذکر کند و در خانہ حاصل بالمصدر صرف و اردو عجب
 از صاحب نو اور کہ مصدر آہنجیدن را ترک کرد و ہمین شعر کمال اسمعیل را کہ بالا مذکور
 شد برای آہنجیدن سند آورد و آہنج را در مصرع ثانی آہنج نوشت (اردو) صاحب
 آصفیہ لفظ نوشت پر فرماتے ہیں کہ نوشتن کا امر مرکبات میں پنیے والا جیسے پنیے نوشت
 لیکن حاصل بالمصدر کا تذکرہ نہیں فرمایا پس پنیہ کا حاصل بالمصدر بھی پنیہ ہوگا۔
 اردو میں مستعمل ہے۔ بقول آصفیہ (فارسی) اسم نوشت کشیدن کا حاصل بالمصدر
 یعنی کشیدگی کہنچا و (امیر ۵) سفر میں مجھ سے کہتی ہے کشش ہر دم مرے دل کی ہے
 کہ وہ بھی پوچھتے آتے ہی ہوں گے راہ منزل کی ہے (ڈالنا) کا حاصل بالمصدر بھی ڈالنا
 ہے انداز کا استعمال ان معنوں میں نہیں ہے۔

(۲) آہنج۔ بقول برہان و سروری و رشیدی و مؤید امر کشیدن ہم یعنی کشش (شمس فخری
 از سروری ۵) شہا گریں توی باشد سودت پشفتا آہنج تدبیرش بر آہنج شک
 نیست کہ آہنج امر است از مصدر آہنجیدن کہ می آید و شامل برہنہ معانی آن۔ آہنج
 کہ پیش شدہ است متعلق بمصدر (بر آہنجیدن) است کہ معنی (بر کشیدن) می آید اگر کلمہ برہا
 ز اپدگیریم از مصدر آہنجیدن متعلق می شود و لیکن بحالت وجود مصدر (بر آہنجیدن) نباید کہ
 این گوندتا ویلات را بکار بریم (اردو) کہنچا، سے کہنچ پنیہ سے پی (ڈالنا) سے ڈال

صیغہ امر حاضر ہے۔

(۳) آئینج - بقول برہان و جامع و مؤید معنی نوشتہ و کثندہ و اندازندہ کہ فاعل نوشتہ و برکشیدن و انداختن باشد۔ صاحب سروری گوید کہ اسم فاعل از کشیدن است و سند نظامی پیش کند (س) شد عالم آہنج گیتی نورد و در آن خاک یکماہ کرد آبخوردہ صاحب رشیدی با تفاق برہان گوید کہ ازینجا است کہ (دود آئینج) دودکش حمام را گویند۔ صاحب نوادر و رہین شعر آئینج را بیای تھمانی چہارم و خای مجبہ آئینج نوشتہ و (دود آئینج) را ہم (دود آئینج) آورده ما با صاحب سروری اتفاق داریم و در نسخہ ہای سکندر نامہ درین شعر آئینج - بنون چہارم و حیم عربی یافتہ ایم و برای صاحب نوادر رہین قدر کافی است کہ او (آئینج) را یعنی برکشیدن تیغ و خنجر و مانند آن مخصوص کرده و این تخصیص متقاضی آنست کہ در مصرع اول نظامی آئینج نباشد۔ قائل - مخفی مباد کہ آنچه صاحبان تحقیق آئینج را معنی نوشتہ و کثندہ و اندازندہ نوشتہ اند و صراحت ہم می کنند کہ فاعل است درست نباشد زیرا کہ بقاعدہ فارسی صیغہ امر حاضر افادہ معنی فاعلی و مفعولی در ہمان وقت کند کہ بعد ہی مرتب شود پس مجرور۔ آئینج فاعل نباشد (ارو) ارو وین بھی بقاعدہ فارسی جب صیغہ امر کسی اسم کے ساتھ مرتب ہوتا ہے تو معنی فاعلی پیدا ہوتے ہیں اور یہ قاعدہ فارسی اور اردو الفاظ کے لئے دونوں میں مستعمل ہے جیسے (دل خوش کن باتین) سمجھو دار۔

(۴) آئینج - بقول برہان و ناصر یعنی غرم دارادہ - حیف است کہ سندی پیش نشد و نظر ما ہم گذشت۔ معلوم میشود کہ ابن بیدل آہنگ است عجیب نیست کہ علمای عرب و عجم این قائل

تصرف بجا بروہ باشند کہ کاف فارسی را با جیم عربی بدل کردند و وجہ تبدیل جزین قیاس
 غالب واضح نمیشود (ارو و) غم۔ بقول صاحب آصفیہ (عربی) اردو میں مستعمل۔ مذکر
 قصد۔ ارادہ۔ آہنگ۔ (نامخ ۵) بعد منے کے آج اسے نامخ پڑ غم ہے سو سے کوئے
 یا را پنا پڑ (امیر ۵) راستی قلم الفت میں رہی ہو پسند پڑ جب کیا قصد کیا شیر کی پیرانی کا
 (امیر ۵) شیشون نے ہچکیوں کی لگائی ہے ڈاک کیوں پڑ میخانے کو ارادہ ہے کس
 بادہ خوار کا پڑ (میر ۵) زندان میں جو بڑھ چلنے کے آہنگ ہوئے پڑ کپڑے بھی ہم سے
 عازم جنگ ہوئے پڑ

(۵) آنج۔ بقول برہان معنی سخت و ابتدا صاحب ناصر فرماید کہ آواز سے کہ در
 اول خوانندگی باشد و این از قصد ما خود است مؤلف گوید کہ شک نیست کہ این ہم
 آہنگ است چنانکہ ذکرش یعنی چہارم گذشت و صاحب برہان بلفظ آہنگ ہمان معنی
 را بیان کرده است کہ صاحب ناصر برین لفظ نوشت یعنی آوازی کہ در اول خوانندگی
 و گویندگی برکشید حیف است کہ ندان گیر نیامد (ارو و) آواز جو راگ یا سوز شروع
 کرنے سے پہلے گوئیے یا سوز خوان نکالتے ہیں۔ امیر نے لفظ (آ) پر لکھا ہے کہ گوئیے یا سوز
 گلا صاف کرنے یا سسر ملانے یا جانے یا تان لینے کے وقت اسی (آ) کو بڑھاتے
 اور کہیں تکرار کے ساتھ لاتے ہیں۔

(۶) آنج۔ بقول برہان معنی انداز۔ دیگر کسی ذکر این نکر و مؤلف خیال می کند کہ این تعلق
 بہ معنی اول است زیرا کہ ما تحقیق معنی اول نوشتہ ایم کہ آنج حاصل بالمصدر آہنجیدن است

و تہجدین یعنی لاندہن ہم آمدہ و اندازہ عمل بالمصدر لاندہن باشد و پس (ارو و) دیکھو معنی نمبر (۱)۔

(۷) آہنج - بقول ناصر یعنی کنار حوض - دیگر کسی ذکر این نکرد اما صاحب برہان بر لفظ آہنگ این معنی ہم لوشہ و چون آہنج را سبتل آہنگ گیریم و ہی نباشد کہ آہنج یعنی کنار حوض نیاید چیف است کہ سندی پیش نشد (ارو و) حوض کا کنارہ - (مذکر)

(۸) آہنج - بقول ناصر یعنی خمیدگی طاق ایوان کہ باصطلاح بتایان لنگہ گویند - دیگر کسی ذکر این نکرد اما صاحب برہان بر لفظ آہنگ ذکر این معنی ہم کرده و ظاہر است کہ آہنج سبتل آہنگ است (ارو و) طاق ایوان کا خم (مذکر)

(۹) آہنج - بقول ناصر یعنی پوشش و سقنی کہ بہ روش خورشید (باشد) دیگر کسی از اہل لغت ذکر این نکرد اما صاحب برہان بر لفظ آہنگ گوید کہ طویلہ و شترخانہ و پانگاہ باشد - پس آہنج کہ سبتل آہنگ است بہ ہمین معنی باشد (ارو و) طویلہ - شترخانہ - (مذکر)

(۱۰) آہنج - بقول صاحب ناصر یعنی طرز و روش اگرچہ دیگر کسی از اہل لغت بر لفظ آہنج ذکر این نکرد اما بر لفظ آہنگ ذکر این می آید و آہنج سبتل آہنگ است پس ورنہ معنی ہم مرادف آن باشد (ارو و) دیکھو لفظ آب کی چوتھی معنی -

(۱۱) آہنج - بقول ناصر یعنی صفت - دیگر کسی ذکر این نکرد (ارو و) صفت بقول صاحب اصحقیہ (عربی) ارو و من ستمل - (موت) بیان حال اظہار علامت کسی چیز کا نشان بیان فضائل (امیر) و اظہار ہی بہرہ کے بھی قربان جائیے یہ قرآن میں نوٹ ہو صفت ہے شراب کی پ:

(۱۲) آہنج - بقول ناصر بن معنی صنف مردم و جانوران است و همین معنی بر لفظ آہنگ آتی
 کہ آہنج مبتدل آنست (اردو) انسانوں اور جانوروں کی صنف (موٹ)۔
 بزخم معانی لفظ آہنج این قدر عرض میشود کہ آہنج مرادف و مبتدل آہنگ است کہی
 و بعض معانی آہنگ و رای این دو از وہ معانی لفظ آہنج ہم باشد کہ بجایش عرض کنیم پس آہی
 نباشد کہ ما آہنج را بہ ہمہ معانی آہنگ مرادفش نگوئیم (اردو) دیکھو لفظ (آہنگ)

<p>آہمن جامہ (اصطلاح) بقول صاحب</p>	<p>دکن میں عوام کی زبان پر لفظ انجامہ ہے جسنا</p>
<p>بحر عجم آہنے کہ بر صندوق وزین وغیرہ برای</p>	<p>آصفیہ اور امیر نے اس کا ذکر نہیں کیا۔</p>
<p>استحکام زندہ - خان آرزو در چراغ ہدایت از</p>	<p>آہمن جان (اصطلاح) بقول صاحب</p>
<p>محسن تاثیر سند آورده (۵) جذبہ نسبت</p>	<p>برہان و بحر و ناصر بن باجم بالف کشیدہ (۱) کہتا</p>
<p>معنی کم زرقناطیس نیست پخلت اندامی</p>	<p>از مرد سخت جان و سختی کش یعنی محنت کش باشد</p>
<p>صندوق آہمن جامہ است و بہار ہم از مرزا</p>	<p>بقول صاحب رشیدی و جہانگیری کنایہ از</p>
<p>عبد یعنی قبول سندی پیش کردہ (۵) کہنہ خود</p>	<p>سختی کش (۲) دلاور - بہار و اتد ہم ذکر این</p>
<p>آنکہ در سالی ہنئی نچشد کس ذمی کند پر چین باہن</p>	<p>کردہ اند (جمال الدین سلمان ۵) حلقہ شد پست</p>
<p>جامہ و امن کعبہ را با (اردو) دکن میں آہمن</p>	<p>سن از بار و من آہمن جان پڑھیمان در ہوست</p>
<p>جامہ اولن آہنی پیون - زنجیرون وغیرہ کو</p>	<p>روی برین و در وارم پ (اردو) سخت جان</p>
<p>کہتے ہیں جو صندوق دروازوں وغیرہ</p>	<p>بقول صاحب آصفیہ (فارسی) اردو میں</p>
<p>چولی پر بغرض مضبوطی لگاتے ہیں جس کا</p>	<p>حقیقت مستعمل نہایت جفاکش - مصیبت و اشتیاق</p>

آہنِ حُفَّت | اصطلاح - بقول برہان جگر جسکو اردو میں پھال کہتے ہیں - پھال بقول

وناصری و رشیدی و سروری و شمس المصطفیٰ صاحب (ہندی) اسم مونث و دو کو،

قاوتامی قرشت آہنی کہ زمین را بدان شیار کنندگان کہ آرا کہ چوہل کے اندر زمین کھودنے

صاحب جامع گوید کہ آہن معروف مزارغان کے لئے لگاتے ہیں صاحب ساطع نے پھال

است و صاحب جہانگیری صراحت کند کہ آہنی کو زبان سنکرت کا لفظ لکھا ہے بروزن

را گویند کہ بر سر قلبہ نصب نمایند و زمین را شیار خال یعنی آہنِ قلبہ -

کنند بقول صاحب مؤید آلت بزرگری کہ دیورا آہنِ جگر | اصطلاح - بقول صاحب شمس

بدان کشت شد یا کنند و ہندیش بہاں نامند - (۱) یعنی سختی کش و (۲) دلاور - مراد آہن

مؤلف گوید کہ آہنیکہ پائین چوب قلبہ حُفَّت جان کہ گذشت دیگر کسی از اہل لغت ذکر این نکرد

شود و پیوند آہن حُفَّت است همین است (اردو) دیکھو آہنِ جان -

وجہ تسمیہ آن (اردو) صاحب جامع اللغات آہنجہ | بقول برہان سروری لفتح جیم (۱) پہنا

فرماتے ہیں کہ آہن حُفَّت فارسی میں وہ آلہ جو لاہگان دگویند و آن چوبیت کہ طول آن

آہنی ہے جس سے زمین کھودتے ہیں ہندو موافق عرض جامہ باشد کہ می بافتد و برہرو

میں بھالا اور پھاوڑا کہتے ہیں اور ہل وغیرہ سر آن آہنی نصب کروہ اندو آزاد و وقت

اوزار زمینداروں کے (اتنی) ہم کہتے ہیں کہ بانڈگی برودکنار جامہ بند کنند و بعضی گویند کہ

محققین زبان دان نے بالاتفاق اس لوسے کو آہن (۲) ریبانی باشد کہ جو لاہگان در آخر کار بندند

حُفَّت کہا ہے جو ہل کے سرے پر جوڑا جاتا ہے و در سقف خانہ بند کنند صاحب برہان گوید

کہ این را باجمیم فارسی گفته اند۔ صاحب جهانگیری چنانکہ بر لفظ آہنج بیان کردہ ایم پس آہنجیم
 فرماید کہ باہمی مفتوح بنون زدہ وجم مفتوح وہاں مبتدل آہنگ باشد (ارو) (۱) وہ لکڑی جو
 محقق پیناکش جامہ کہ جولاہان دارند اشرالدین جلاہون کے کارگے مین دونون جانب
 آہنجی (۵) از تشریف صاحب گویم کہ من ہ لگائی جاتی ہے جس کا طول اس کپڑے کے
 بفریادم از صاحب مخزنش ہ تو خود طہ گیر بقدر عرض کے مطابق ہوتا ہے جو بنا جاتا ہے
 حور ہ بعدا دخلد برین محدث ہ بہ آغاز قبول انھیں دو لکڑیوں سے تانا قائم ہوتا ہے (۲) وہ
 آہنجہ کارہ بفرجام ادریس ما کوزنش ہ صاحبان رسی جو تیر (۱) کے دونون جانب باندھ کر
 نامصری وجامع وشمس و رشیدی و مؤید بر معنی سقف سے تان دیتے ہیں چونکہ تانا اسی رسی
 اول قانع اما صاحب مؤید این قدر صراحت کی کشش سے قائم رہتا ہے لہذا بعض جلاہوں اس
 کند کہ بندیش بانہ نامند مؤلف گوید کہ آہنجہ کو بھی تانا کہتے ہیں۔ و حقیقت تانا۔ تار کا ترجمہ ہونے
 مانو از آہنج باشکہ معنی کشش گذشت کہ ہائی طولانی ڈوریان یا تاکے جو کپڑے کے طول میں قائم کئے جاتے
 براوز زیادہ کرند و درین آہ تانی از ہر دو جانب ہیں بانا کا ضلعینی بانا وہ ڈوریان یا تاکہ میں کپڑے
 کشش موجود است و اصل آہنج آہنگ۔ عرض میں ہوتے ہیں جنکو فارسیوں نے پود کہا ہے۔

آہنجیدن | بقول صاحب برہان بروزن و اگر دیدن (۱) یعنی نوشیدن و (۲) کشیدن
 و (۳) انداختن است صاحب بحر نیربان برہان و فرماید کہ این کامل التصریف است
 و مضارع این (آہنجد) صاحب مواردم باہر سے معنی شفق و بقول صاحب پہلوی و سرو
 کشیدن و انداختن صاحب رشیدی این را مرادف آہنجیدن یعنی کشیدن نوشتہ